

Univerzita Karlova
Katolická teologická fakulta

Jan Košar

**Německá protivatikánská politika a její
reflexe ve zprávách československého
vyslanectví u Svatého stolce**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. ThLic. Marek Šmíd, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

.....

Jan Košář

Bibliografická citace:

Německá protivatikánská politika a její reflexe ve zprávách československého vyslanectví u Svatého stolce: bakalářská práce/ Jan Košář; vedoucí práce: Marek Šmíd. – Praha, 2023. – 75 s.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá vztahy mezi Svatým stolcem a Německem v období let 1933–1939, a to především reakcí Svatého stolce na nástup nacistů k moci v Německu a postojem nacistů vůči katolické církvi. Dále se zabývá diplomatickými vztahy mezi oběma zeměmi, kde je pozornost soustředěna na uzavření říšského konkordátu. Na závěr se práce věnuje změně postoje Svatého stolce k Německu na konci 30. let a otázce, jak nacisté přijali volbu nového papeže, Pia XII. Práce bude vycházet především z pohledu politických zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce, jež se nachází v rozsáhlých fondech Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze.

Abstract

This bachelor's thesis deals relationships between The Holy See and Germany in years 1933–1939. The reaction of the Holy See to the rise of Nazism to power in Germany and what were the Nazis' attitudes towards the Catholic Church. Further, the work deals with diplomatic relations between of the two countries, where this thesis will be mainly devoted to the signing of the concordat. In conclusion, this thesis will focus on changing the attitude of the Holy See to Germany and how the Nazis welcomed the election of the new Pope Pius XII. Thesis will be written from the point of view of the political reports of the Czechoslovak Embassy at the Holy See and how the relations of these countries were described in them. Thesis will be primarily based on the archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic in Prague and extensive literature.

Klíčová slova

Nacismus, Svatý stolec, papež, Německo, katolická církev, konkordát

Keywords

Nazism, Holy See, Pope, Germany, The Catholic Church, concordat

Počet znaků (včetně mezer): 144 621

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval panu docentovi Marku Šmídovi za jeho vedení, ochotu, trpělivost a velkou pomoc, díky které tato práce mohla vzniknout. Zároveň chci poděkovat své známé Kvetě Suchopárové za její velkou pomoc a korekturu, díky které se mi podařilo tuto práci dokončit.

Obsah

Úvod	6
1 Svatý stolec po první světové válce.....	7
1.1 Pontifikát papeže Pia XI.....	9
1.2 Diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem v období Výmarské republiky.....	11
2 Německo v období Výmarské republiky.....	15
2.1 Poměry katolíků v Německu v období Výmarské republiky	16
2.2 Život Adolfa Hitlera a vznik Národně socialistické německé dělnické strany ...	19
3 Československo-německé vztahy po roce 1918 s důrazem na německé prostředí.....	22
3.1 Poměry německých katolíků v Československu po roce 1918	28
3.2 Vztahy Československa a Vatikánu po roce 1918	31
3.3 Československé vyslanectví u Svatého stolce.....	33
4 Parlamentní volby v letech 1930 až 1932 a postoj Vatikánu vůči vzestupu Národně socialistické německé dělnické strany v reflexi zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce	35
4.1 Diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem po nástupu Adolfa Hitlera k moci a projednávání říšského konkordátu ve zprávách československého vyslanectví u Svatého stolce.....	42
4.2 Říšský konkordát v reflexi zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce.....	44
4.3 Perzekuce katolických věřících a diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem ve druhé polovině 30. let	49
5 Diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem ve druhé polovině 30. let	55
5.1 Vydání encykliky <i>Mit brennender Sorge</i> v Německu.....	58
5.2 Reakce Vatikánu na rakouský anšlus ve zprávách Československého vyslanectví u Svatého stolce	61
5.3 Návštěva Adolfa Hitlera v Římě a jeho vztahy s italským fašistickým vůdcem Benitem Mussolinim	63
5.4 Úmrtí papeže Pia XI. a volba nového papeže Pia XII.....	65
Závěr	67
Seznam pramenů a literatury	70

Úvod

Téma této práce jsem si vybral proto, jelikož se již dlouho zabývám dějinami 20. století, kde mě zpočátku zajímala druhá světová válka. Postupně jsem si začal rozšiřovat své vědomosti a zaměřil jsem se i na meziválečné období, kde mě zaujaly události související s nástupem nacismu. Vzhledem k tomu, že jsem se rozhodl studovat Katolicko-teologickou fakultu Univerzity Karlovy, jsem přemýšlel, jaké téma bakalářské práce si zvolím. Napadlo mě, že skloubím své zájmy a studium dohromady, a rozhodl jsem se pro toto téma, které pojednává o vztazích mezi Vatikánem a Německem v předválečných letech 1933 až 1939, neboť toto téma je českému čtenáři doposud zcela neznámé.

Cílem této bakalářské práce je popsat a analyzovat diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem v letech 1933 až 1939. Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. Teoretická část se zabývá diplomatickými vztahy mezi Vatikánem a Německem, které byly po skončení první světové války na výborné úrovni. Vatikán během období Výmarské republiky úspěšně podepsal několik konkordátů s jednotlivými německými zeměmi a německé katolické obyvatelstvo se těšilo značné prosperitě. Velkou zásluhu na těchto vztazích má i Eugenio Pacelli, který v letech 1917 až 1929 sloužil v Německu jako apoštolský nuncius. Po nástupu Adolfa Hitlera k moci se tyto vztahy zhoršily a dodnes vyvolávají diskutabilní otázky.

Analytickou část této bakalářské práce tvoří reakce na nástup Adolfa Hitlera k moci a podepsání říšského konkordátu. Dále se bude věnovat diplomatickým vztahům mezi oběma zeměmi ve druhé polovině 30. let a reakcí Německa na volbu papeže Pia XII. v roce 1939. Bakalářská práce bude především vycházet z politických zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce, které jsou dostupné v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze. Z tohoto důvodu bylo nutné věnovat několik kapitol v teoretické části diplomatickým vztahům mezi Československem a Německem, ale také vztahům mezi Československem a Vatikánem.

Práce je také doplněna rozsáhlým seznamem české a zahraniční odborné literatury. Vychází především ze tří knih: *Vatikán a německý nacismus 1923–1945* od historika Marka Šmída, *Svatý stolec a Hitlerovo Německo* od německého autora Gerharda Besiera a z knihy *Papež a Mussolini* od Davida Kertzera. Kromě odborné literatury bakalářská práce vychází rovněž z časopiseckých studií a dobového tisku, které podtrhují věrohodnost celé problematiky.

1 Svatý stolec po první světové válce

Vatikán během první světové války díky mírové politice papeže Benedikta XV. zachovával přísnou neutralitu. Jak Trojdohodou, tak i Centrálními mocnostmi byla papeži Benediktovi XV. jeho politika vyčítána. Benedikt XV. neutralitu přísně dodržoval, ale nelze popřít silný německý vliv v jeho okolí.¹ S tím souvisí diplomatická nota vydaná dne 1. srpna 1917. V té době do konfliktu zasáhly Spojené státy americké, Německé císařství zahájilo velkou ofenzívu na východní frontě a v Rusku se odehrála takzvaná únorová revoluce.² Papežovu diplomatickou notu však většina válčících mocností včetně Německa odmítla. Německo ji odmítlo především z obav, že by se jeho válečný průmysl mohl dostat pod kontrolu zahraničních pozorovatelů.³ Nótě předcházela papežova iniciativa navázání kontaktů na některé německé politiky, mezi které patřil i Matthias Erzberger.⁴ Vatikán se po skončení války nepodílel na poválečném evropském uspořádání, nezúčastnil se ani Versailleské mírové smlouvy.⁵⁶

V prvních poválečných letech zaznamenala vatikánská zahraniční politika úspěchy. Vatikán postupně začal vyjednávat s nově vzniklými stredoevropskými státy, což bylo poznamenáno rozpadem Rakousko-Uherska, se kterým měl velice přátelské vztahy. Nicméně to nezabránilo tomu, aby s těmito státy navázal své kontakty. Zlepšil se i vztah s Itálií a diplomaté katolických států tak již nemuseli během oficiální návštěvy Říma vyjádřit politování nad zabráním církevního státu v důsledku sjednocení Itálie v roce 1870.⁷ V roce 1922 se však v Itálii dostala k moci Italská fašistická strana v čele s jejím vůdcem Benitem Mussolinim, čímž se diplomatické vztahy Vatikánu a Itálie začaly komplikovat.

Od počátku 20. let jsou vztahy mezi italskými fašisty a katolickou církví poznamenány několika konflikty. Během parlamentních voleb v květnu roku 1921 se fašistické skupiny dopouštěly několika potyček zaměřených na socialistické strany, rovněž se cílem jejich útoků staly katolické organizace a italská katolická lidová strana. V březnu roku 1922 si

¹ GELMI, Josef. *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha, 1994, s. 261.

² Revoluce, která vypukla v důsledku špatného ruského vedení války a jejíž výsledkem bylo odstoupení cara Mikuláše II. a nastolení prozatímní vlády.

³ GELMI, *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, s. 42.

⁴ Matthias Erzberger byl německý politik za stranu Centrum. V letech 1919 až 1920 provedl rozsáhlou finanční reformu. V roce 1920 musel na svou funkci rezignovat a následující rok byl zavražděn.

⁵ Zejména to bylo zásahem italských liberálních politiků.

⁶ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945.* Praha, 2019, s. 30.

⁷ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán.* Brno, 2004, s. 305–306.

katoličtí kněží z italského regionu Mantova stěžovali na útoky fašistů proti katolickým činitelům a v provincii Brianza došlo k útoku na ústředí Katolické akce.⁸ Ovšem italský fašismus představoval pro katolickou církev mnohem menší nebezpečí než další totalitní ideologie komunismus, proti které Vatikán usilovně bojoval. Navíc měly společného nepřítel, kterým byli italští liberálové, se kterými Vatikán vedl vleklý spor, jelikož byli u moci příliš dlouho a velice stěžovali situaci katolickým věřícím v Itálii, a to i když je přímo nikdy nepronásledovali.⁹

Po nástupu italských fašistů k moci byl proto Vatikán ochoten uzavřít s vládou určitou dohodu výměnou za různé výhody pro katolickou církev, které již dříve získala ve společnosti, jako politický katolicismus a křesťanské odbory. Do veřejných budov se tak vrátily katolické kříže, ve školách byla zavedena povinná náboženská výuka a katoličtí duchovní byli zproštěni vojenské služby.¹⁰ V roce 1929 došlo ve vztazích Vatikánu a Itálie k důležitému milníku, čímž bylo úspěšné uzavření Lateránských smluv. Na základě těchto smluv byl znovu obnoven Papežský stát, zaniklý v roce 1870.¹¹ Smlouvy se skládaly ze tří částí. První část pojednávala o podobě svrchovaného území Vatikánu pod papežskou nadvládou, do kterého nesměla Itálie zasahovat. Druhá část pojednávala o konkordátu, který určoval vztahy mezi Vatikánem a Itálií. Tato část také uznala několik katolických svátků jako státní a rozšířila povinnou výuku náboženství i na střední školy. Podle této části také Itálie akceptovala právo Katolické akce na svobodné působení. Třetí část se skládala z finančního vypořádání. Itálie se zavázala vyplatit Vatikánu 750 000 liber za to, když se zřekne jakýchkoliv pohledávek za ztrátu Papežského státu.¹²

Postupně se však Vatikán s fašistickou stranou dostával do sporů. V roce 1931 obvinil fašistický vůdce Benito Mussolini katolickou církev z toho, že Katolická akce kromě náboženských aktivit vyvíjela i společenské aktivity. Vydal proto dekret o rozpuštění jejich kroužků a rozpustil i Italskou katolickou univerzitní federaci. Na to reagoval papež Pius XI. encyklikou *Non abbiamo bisogno*, ve které prohlásil, že fašistické koncepty vedení mladých lidí nejsou v souladu s katolickou náboženskou výchovou. Tento spor

⁸ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup Fašismu v Evropě*. Brno, 2017, s. 52–53.

⁹ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 386.

¹⁰ Tamtéž, s. 387.

¹¹ Itálie byla z velké části sjednocena již v roce 1861. Papežský stát sjednocení vzdoroval až do roku 1870, kdy bylo italskými vojsky dobyto město Řím. Následně se Řím stal hlavním městem Italského království a Papežský stát tak přestal existovat.

¹² KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup Fašismu v Evropě*, s. 120–121.

byl vyřešen kompromisem a Katolická akce byla znovu povolena. Musela se však držet pouze svých náboženských činností.¹³ Ve druhé polovině 30. let se spory začaly zhoršovat, což souviselo s italskou válkou v Etiopii, kterou Pius XI. nejprve odsoudil, ale s následujícím italským postupem k ní zaujal neutrální stanovisko, neboť většina katolického duchovenstva tuto válku chápala jako vítězství Kristova kříže neseného italskou armádou na africkém kontinentě.¹⁴

Největším trnem v oku Vatikánu bylo sblížení německého nacismu s italským fašismem. Vytvoření osy Berlín-Řím v roce 1936 vyvedlo obě země z politické izolace, které vyvolaly vítězství fašistické Itálie ve válce v Etiopii a obsazení demilitarizovaného Porýní nacistickým Německem. Vatikán s tímto sblížením nesouhlasil. V květnu 1938 došlo k sedmidenní návštěvě Adolfa Hitlera v Římě, kterou Vatikán odsoudil.¹⁵ Na důkaz nesouhlasu s touto návštěvou Pius XI. opustil Řím a uchýlil se na svou letní rezidenci Castel Gandolfo. Ve Vatikánu nechal zavřít všechna muzea, a zatímco Řím byl na počest Adolfa Hitlera osvětlený, Vatikán zůstal ve tmě.¹⁶ Vzhledem k tomu, že toto období převážně zaplňuje pontifikát papeže Pia XI., je proto dobré stručně si představit jeho životopis.

1.1 Pontifikát papeže Pia XI.

Papež Pius XI. vlastním jménem Achille Ratti se narodil roku 1857 ve městě Desio v Lombardii. V prosinci roku 1879 byl v bazilice sv. Jana v Lateránu vysvěcen na kněze, poté působil jako profesor teologie v semináři v Padově. Rozsáhlé znalosti teologie, historie a cizích jazyků si prohluboval svými cestami po Itálii a do zahraničí.¹⁷ Po své učitelské činnosti působil jako prefekt v Ambrosiánské knihovně a ve Vatikánské knihovně. Mimoto byl nadšeným turistou, který vykonal několik turistických výletů do Alp.¹⁸

Po skončení první světové války působil v letech 1919 až 1921 jako apoštolský nuncius v Polsku, kde se stal svědkem bojů rusko-polské války.¹⁹ Ještě tentýž rok se stal

¹³ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno, s. 387–388.

¹⁴ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922–1945*. Praha, 2018. s. 79–84.

¹⁵ Tamtéž, s. 86–89.

¹⁶ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 388.

¹⁷ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha, 1995, s. 267; Šmíd, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*. Praha, 2019, s. 50.

¹⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*. Řitka, 2015, s. 52.

¹⁹ Díky této události si odnesl velkou nenávist k levicovému smýšlení.

kardinálem a arcibiskupem v Miláně, čímž jeho polská mise skončila a on se tak vrátil zpět do Itálie.²⁰ Rok poté se po úmrtí papeže Benedikta XV. stal papežem. Jeho pontifikát trval celkem sedmnáct let, tedy od roku 1922 až do jeho smrti v roce 1939. Program svého pontifikátu uveřejnil ve své encyklice *Ubi arcano* (O Kristově míru v Království Kristově).²¹ V té si stěžoval na sekularizaci světa a na snahy vytlačení křesťanství ze škol a vládních budov.²²

Především byl známý vydáním encykliky *Quadragesimo anno* (Čtyřicátého roku) v roce 1931. Encyklika přinesla nové způsoby řešení politické a sociální situace po velké hospodářské krizi.²³ Jako pravověrný konzervativce věřil pevně v hierarchii a na demokracii si potrpěl příliš málo. Vždy o sobě mluvil v majestátním plurálu, anebo také ve třetí osobě jako „otec nás všech“, náměstek Kristův“.²⁴ Jeho pontifikát byl silně ovlivněn nástupem fašismu v Itálii v roce 1922 a vzájemnými spory s italským fašistickým vůdcem Benitem Mussolinim, které vedly k podepsání Lateránských smluv v roce 1929.²⁵

V roce 1933 se dostal do konfliktu s německým nacismem, který vyvíjel na katolickou církev velký tlak. Vyvrcholením tohoto konfliktu bylo podepsání říšského konkordátu v roce 1933 a vydání encykliky *Mit brennender Sorge* (S palčivou starostí) v roce 1937. V souvislosti s německým nacismem sledoval i politické dění v Rakousku, které bylo v roce 1938 připojeno anšlusem k Německu. Po těžké nemoci zemřel 10. února 1939.²⁶

Během jeho pontifikátu byla diplomacie Vatikánu velice činná. V letech 1922 až 1938 Vatikán uzavřel několik konkordátů s Lotyšskem, Kolumbií, Bavorskem, Polskem, Francií, Rakouskem, Německem, Jugoslávií, Ekvádorem a s Haiti.²⁷ Tématem této bakalářské práce jsou diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem po nástupu Adolfa Hitlera k moci. Je proto nezbytné popsat jejich předchozí vývoj od roku 1917, kdy se apoštolským nunciem v Německu stal Eugenio Pacelli.

²⁰ Kardinálem a milánským arcibiskupem se stává v důsledku úmrtí svého předchůdce Andrey Carla Ferrariho (1850–1921).

²¹ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha, 1995, s. 267.

²² ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 54.

²³ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 57.

²⁴ GODMAN, Peter. *Vatikán a Hitler: Tajné archivy SS*. Praha, 2008, s. 23

²⁵ Tamtéž, s. 62.

²⁶ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 61–73.

²⁷ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 380.

1.2 Diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem v období Výmarské republiky

Diplomacii Vatikánu v období první světové války výrazně ochromil vstup Itálie do válečného konfliktu. Diplomaté států válčících s Itálií museli proto v dubnu 1915 opustit Řím.²⁸ Diplomaté států centrálních mocností se potom odebrali do Švýcarska, které se stalo centrálou zahraniční politiky Vatikánu.²⁹ Následkem vstupu Spojených států amerických do války dne 3. února 1917 vznikla zcela nová situace. Spojené státy americké byly v té době poslední neutrální velmocí, která by mohla fungovat jako zprostředkovatel míru a tím, že vstoupily do válečného konfliktu se staly jednou z válčících stran.³⁰

Nyní se jako zprostředkovatel míru jevil Vatikán, který chtěl zprostředkovat mír pomocí svých nunciatur v Evropě. Jednou z nich byla nunciatura v Mnichově, která byla od roku 1916 po povýšení Andree Frühwirtha do kardinálského stavu a jeho přeložení do Říma prázdná.³¹ Papež Benedikt XV. a státní sekretář kardinál Pietro Gasparri proto vytvořili patričné návrhy, kdo by byl vhodným kandidátem na apoštolského nuncia v Mnichově. Touto volbou byl nikdo jiný než Eugenio Pacelli.³² Důvodem jeho zvolení bylo to, že se Benedikt XV. a Pietro Gasparri shodli na tom, že v Mnichově bylo zapotřebí zkušeného diplomata, který má již jisté zkušenosti v oblasti složitého vládního jednání.³³ Pacelli se již předtím úspěšně prosadil jako uznávaný specialista na dojednávání mezistátních smluv a pár dní před vypuknutím světové války úspěšně vyjednal podepsání konkordátu se Srbskem.³⁴

Dne 25. května 1917 začal formálně působit na mnichovské nunciatuře³⁵ a okamžitě se pustil do svého nového úkolu. O několik týdnů později spolu s kolínským arcibiskupem a kardinálem Felixem von Hartmanem³⁶ podnikl cestu do Berlína, kde jej

²⁸ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno, 2008, s. 23.

²⁹ POLLARD, John. *The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914–1958*. Oxford, 2014, s. 55.

³⁰ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, 2008, s. 23.

³¹ Andreas Fürwirth byl apoštolským nunciem v Mnichově v letech 1908–1915.

³² POLLARD, John. *The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914–1958*, s. 65.

³³ OSHEA, Paul. *Across Too Heavy: Pope Pius XII and the Jews of Europe*. New York, 2011, s. 89.

³⁴ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 89.

³⁵ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII*. Praha, 2008, s. 65. Mnichovská nunciatura se nacházela v neoklasicistním paláci v Brennenstrasse, přímo proti budově Hnědého domu, který byl centrálou Národně socialistické německé dělnické strany. Obě budovy byly za druhé světové války zničeny během spojeneckého náletu.

³⁶ Felix von Hartmann (1851–1921), byl německý prelát a v letech 1912–1919 působil jako kolínský arcibiskup.

26. července 1917 přijal říšský kancléř Bethmann Hollweg, kterého informoval o listu papeže Benedikta XV. určený císařovi Vilému II.³⁷

Spolu s kancléřem jednali o tématech evropské politiky. Zde však narazili na odpor Německa ohledně otázky Belgie. Kancléř se k této otázce vyjádřil tak, že v zájmu Německa je obnovení suverenity Belgie, pokud bude zaručeno, že se nedostane pod nadvládu žádné ze zemí západních mocností. Pacelli tyto otázky později projednával s německým císařem Vilémem II. Výsledek tohoto jednání byl však velmi neurčitý. Během jednání císař Vilém II. projevil lítost nad tím, že papež odmítl německou mírovou nabídku z roku 1916³⁸ a přál si intenzivnější propagaci míru katolickou církví a potom se rozhovořil nad nebezpečím mezinárodního socialismu.³⁹ Pacelli se poté vrátil do Mnichova, ale už na konci července 1917 se vrátil zpět do Berlína, aby zde vyjednal zprostředkování míru s novým říšským kancléřem Georgem Michaelsem, který ve své funkci nahradil Bethmanna Hollwega.⁴⁰

Během schůze předložil novému kancléři mírové memorandum, vycházející z papežské mírové nóty. Kancléř potom odjel do hlavního stanu vedení armády v Bad Kreuznachu, aby o memorandu informoval německé generály: Paula von Hindenburga a Ericha von Ludendorfa. Generálové však memorandum odmítli a tím de facto Pacelliho misi a mírovou diplomacii Vatikánu pohřbili.⁴¹ Po skončení první světové války zažil Pacelli v Mnichově Bavorskou revoluci pod vedením Kurta Eisnera, která vedla k nastolení prosovětské Bavorské republiky rad na jaře roku 1919.⁴² Jeho zprávy do Říma z tohoto období dokládají jeho antipatie k bolševismu.⁴³ Dne 8. listopadu 1919 telegrafoval státnímu sekretáři Pietrovi Gasparrimu: „*Po včerejší demonstraci dnes v noci vyhlášena demokraticko-sociální republika. Založena prozatímní rada složená z dělníků, vojáků a sedláků. Vyříd'te prosím rodinám, že se nám daří dobře.*“⁴⁴ Během

³⁷ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 41.

³⁸ Německo již v roce 1916 z oprávněné předtuchy špatného konce oslovilo státy dohody s nabídkou mírových jednání. K tomuto návrhu se připojily i ostatní státy Centrálních mocností: Rakousko-Uhersko, Turecko a Bulharsko. Dohoda tento návrh odmítla. Možnosti ohledně dalších mírových dohod pokračovali i v následujícím roce 1917. Nevedly však k pozitivnímu výsledku.

³⁹ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s.25–26; Cornwell, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 67–68.

⁴⁰ Hollweg na funkci říšského kancléře rezignoval v červenci 1917 poté, co levicoví a středoví poslanci prosadili mírovou rezoluci.

⁴¹ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 41.

⁴² OSHEA, Paul. *Across Too Heavy: Pope Pius XII and the Jews of Europe*, s. 105.; ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 89.

⁴³ OSHEA, Paul. *Across Too Heavy: Pope Pius XII and the Jews of Europe*, s. 105.

⁴⁴ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 32.

pouličních bojů vtrhli do mnichovské nunciatury revoluční gardisté a samotnému nunciovi vyhrožovali smrtí. Pacelli do konce svého života na tuto událost nezapomněl a dle vzpomínek jeho lékaře tuto událost ještě prožíval ve svých snech na sklonku jeho života.⁴⁵

Sociálnědemokratická vláda Kurta Eisnera se ho dokonce pokusila kontaktovat, jelikož se snažila uznáním od Vatikánu získat si mezinárodní respekt. Pacelli proto radši odešel do Švýcarska, jelikož se obával toho, aby nebylo jeho jednání se socialistickou vládou interpretováno jako její uznání. Strana však ve volbách do zemského sněmu utrpěla v polovině ledna 1919 drtivou porážku a dne 21. února 1919 byl Kurt Eisner zastřelen Antonem Arcem auf Valley. Po jeho zavraždění se Pacelli vrátil zpět do Mnichova, ale v květnu 1919, kdy opět došlo k druhému pokusu o založení republiky rad a následnému teroru ze strany Freikorpsu, se opět přesunul raději zpět do Švýcarska.⁴⁶

Pacelli také bedlivě sledoval vzestup nacismu v Německu. Ve dnech 8. až 9. listopadu 1923 se vůdce Národně socialistické německé dělnické strany Adolf Hitler pokusil o takzvaný pivní puč v Mnichově, který skončil neúspěchem a následným zatčením jeho představitelů. Na Pacelliho pivní puč díky bezradnosti jeho vůdců neučinil žádný zvláštní dojem, a o následujících událostech informoval státního sekretáře Pietra Gaspariho se značným despektem.⁴⁷ Jeho dojmy ohledně nacismu můžeme vyčíst z jeho dopisu ze dne 14. listopadu 1923.⁴⁸ V tomto dopise referoval státnímu sekretáři Pietru Gasparimu o protikatolické povaze německého nacionalismu, v týdnech předcházejících mnichovskému puči a o útocích na kolínského arcibiskupa Michaela von Faulhabera. V období po pivním puči Pacelli pozorně sledoval zprávy o nacistickém hnutí, které překládal do italštiny a s podrobným komentářem je posílal do Říma.⁴⁹

V roce 1925 přešel oficiálně do apoštolské nunciatury v Berlíně, která se konkrétněji nacházela ve čtvrti Tiergarten v ulici Rauchstrasse 21.⁵⁰ Celkově v Německu strávil dvanáct let. V roce 1929 ho papež Pius XI. povolal zpátky do Říma a jmenoval ho státním

⁴⁵ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 89.

⁴⁶ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 42, 44–45.; BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 32–35.

⁴⁷ Pacelli se totiž obával toho, že by průběh událostí související s Hitlerovým pučem mohl ohrozit jednání o připravovaném konkordátu s Bavorskem.

⁴⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 89.; OSHEA, Paul. *Across Too Heavy: Pope Pius XII and the Jews of Europe*, s. 105.

⁴⁹ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 59.

⁵⁰ NOEL, Gerard. *Pius XII. The Hound of Hitler*. London/New York, 2008[cit. 2022-05-10] s. 49; O'SHEA. *A Cross Too Heavy: Pope Pius XII and the Jews of Europe*, s. 108.

sekretářem.⁵¹ Za dob jeho působení jako apoštolského nuncia se katolické církvi v Německu velice dobře dařilo a mezi Vatikánem a Německem došlo v letech 1924 a 1929 k úspěšnému uzavření bavorského a pruského konkordátu.⁵² Po Eugeniu Pacellim se apoštolským nunciem v Německu stal Cesare Orsenigo. Tento apoštolský nuncius popisoval Vatikánu politický vývoj v Německu ve 30. letech.⁵³ Ve funkci apoštolského nuncia v Německu působil až do roku 1945 a má velké zásluhy na podepsání říšského konkordátu. Příčiny vzestupu německého nacismu k moci souvisely s vývojem politické situace v meziválečném Německu, kterými se bude zabývat následující kapitola.

⁵¹ KERTZER, David. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup Fašismu v Evropě*, s. 13; WOLF, Hubert. *Papst & Teufel: Die archive des Vatikan und das Dritte Reich*. München, 2008, s. 86.

⁵² SCHAMBECK, Herbert. *Pius XII. zum Gedächtnis*. Berlin, 1977, s. 75–80.

⁵³ WOLF, Hubert. *Papst & Teufel: Die archive des Vatikan und das Dritte Reich*, s. 24.

2 Německo v období Výmarské republiky

Po první světové válce se Německo nacházelo ve velmi tíživé situaci. Navzdory několika úspěšným ofenzívám na jaře roku 1918 bylo německé generalitě i vládě jasné, že válka je prohraná.⁵⁴ Německem navíc zmítaly silné nepokoje v podobě stávek a vojenských vzpour. Dne 8. listopadu 1918 byla vyhlášena republika „ve svobodném státě“ v Bavorsku pod správou dělníků, rolníků a vojáků vedených Kurtem Eisnerem.⁵⁵ Den na to, 9. listopadu 1918, došlo k abdikaci císaře Viléma II. a vyhlášení Německé republiky. O dva dny později bylo ve francouzském městě Compiègne vyhlášeno příměří, které ukončilo první světovou válku. Když válka skončila, Německo počítalo své oběti. Ve válce ztratilo přibližně 2 miliony vojáků a tři čtvrtě milionu civilistů.⁵⁶

Nová vláda v čele s Fridrichem Ebertem však musela čelit politické i sociální nestabilitě a vysoké nezaměstnanosti. Kvůli politické nestabilitě musel Fridrich Ebert potlačit několik povstání dělnických a vojenských rad. K tomu musel využít i vznikající paramilitární sbory *Freikorps*.⁵⁷ Po Eisnerově zavraždění byl těmito sbory potlačen v květnu roku 1919 i druhý pokus o založení Bavorské republiky. Dne 28. června 1919 byla podepsána Versailleská mírová smlouva, která se ukázala být pro Německo velice tvrdá.⁵⁸ Německo jejím následkem ztratilo své kolonie a muselo se vzdát velkých oblastí svého teritoria, jakým bylo Alsasko-Lotrinsko, západní Prusko, horní Slezsko a Poznaň. Také muselo zaplatit válečné reparace, které je uvedly do velké ekonomické krize ve 20. letech. Dne 14. srpna 1919 vešla v platnost Výmarská ústava, čímž došlo k přejmenování republiky na Výmarskou republiku.⁵⁹

Jak již bylo zmíněno, republika se potápěla v ohromné ekonomické krizi, kterou způsobila Versailleská smlouva a válečné reparace. Dne 28. února 1925 zemřel Fridrich Ebert a funkce prezidenta se tak ujal válečný hrdina a bývalý polní maršál Paul von Hindenburg. Období mezi lety 1924–1928 se jeví jako období zdánlivé stabilizace, ale následné útoky na demokracii, velký vzestup politických extrémistických stran a velká hospodářská krize v roce 1929 měly za následek vzestup moci Národně socialistické německé dělnické strany v čele s jejím vůdcem Adolfem Hitlerem, který se

⁵⁴ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Praha, 2010, s. 26.

⁵⁵ Tamtéž, s. 27.

⁵⁶ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 41.

⁵⁷ Jednalo se o soukromě financované polovojenské skupiny bývalých vojáků.

⁵⁸ HARNA, Josef. *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*. Praha, 2006, s. 53.

⁵⁹ Tamtéž, s. 50.

tak v roce 1933 stal říšským kancléřem.⁶⁰ Vzestupem německého nacismu se změnily i poměry katolické církve, které byly v období Výmarské republiky na velmi dobré úrovni.

2.1 Poměry katolíků v Německu v období Výmarské republiky

Dá se říct, že katolická církev v období Výmarské republiky výrazně prosperovala. Výmarská ústava zlikvidovala Bismarckovy protináboženské zákony⁶¹ a garantovala svobodu náboženství. Oproti 40 000 protestantům měla katolická církev na konci 20. let přibližně 20 tisíc věřících ve 25 diecézích.⁶²

Porážka Německa v první světové válce posílila německým katolíkům značné sebevědomí a ukončila nadvládu protestantství. Mimořádně aktivními se staly dobře organizované katolické spolky jako např. *Lidový spolek pro katolické Německo*, *Německý katolický ženský spolek* a *Quickborn*. K výraznému kulturnímu rozvoji Výmarské republiky přispívali i katoličtí spisovatelé a umělci inspirovaní myšlenkami Romana Guardiniho a Petera Lipperta. Vznikaly i různé katolické mládežnické organizace, které byly i mnohem lépe organizované než protestantské. Ve městech se pořádaly semináře a konference, na síle nabral i katolický tisk.⁶³

Výraznou oblibu získaly i mezi nekatolíky publikace jako *Allgemeine Rundschau*, *Stimmen der Zeit* a *Hochland*.⁶⁴ Počet katolických duchovních v německých diecézích rozrostl z 19 tisíc na 21 tisíc. Z 366 mužských řeholních fundací se jejich počet rozrostl na 640. Ze 7 000 členů řeholních řádů se jejich počet zvýšil na 14 tisíc. Počet řeholnic se v ženských řádech rozrostl ze 60 tisíc na 70 tisíc. Na začátku 30. let žilo v německých diecézích přibližně 20 985 kněží. Většinu z nich tvořili farní kaplani, faráři, zbytek tvořili učitelé a vězeňští kaplani.⁶⁵

Někteří němečtí duchovní však nepřijali ústavu Výmarské republiky s velkým nadšením a vyžadovali návrat monarchie.⁶⁶ Jedním z nich byl i mnichovský arcibiskup Michael von Faulhaber, který na katolickém dni v roce 1922 dost ostře zkritizoval

⁶⁰ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*, s. 44–47.

⁶¹ Bismarckovy protináboženské zákony vznikly v průběhu let 1871–1878 během konfliktu mezi Pruskem a Katolickou církví známého jako Kulturkampf (kulturní boj).

⁶² LEWY, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*, s. 3; ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 63.

⁶³ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.* Praha, 2008, s. 104–105; ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*. Praha, 2019, s. 63–65.

⁶⁴ LEWY, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*, s. 5.

⁶⁵ GATZ, Erwin. *Die katholische Kirche in Deutschland im 20. Jahrhundert*. Freiburg, 2009, s. 74.

⁶⁶ Tamtéž, s. 75.

listopadovou revoluci roku 1918 jako „křivopřísežnictví a velezradu“⁶⁷. To vyvolalo reakci kolínského primátora Konrada Adenauera,⁶⁸ který i jakožto prezident církevního sněmu ve svém závěrečném proslovu řekl: „*Naše jednota v odhadu a hodnocení některých věcí trpí rozdílností našich názorů na současné státní poměry. (...) Pokud někdo činí za současnou situaci odpovědnou platnou ústavu, svědčí to o nedostatku jeho historického povědomí.*“⁶⁹

Celé to vyvolalo politický spor, do kterého se musel angažovat i Vatikán a Faulhaber musel na žádost kurie předat mnichovskému nunciovi písemnou zprávu se svým stanoviskem k jeho sporným výrokům, se kterými údajně souhlasil i Pius XI.⁷⁰ V roce 1933 žilo v Německu 65 218 461 obyvatel, z nichž 33% tvořili obyvatelé katolického vyznání, což bylo v přepočtu celkem 21 172 000 obyvatel.⁷¹ V souvislosti s anšlusem Rakouska a jeho připojením k Německu na konci 30. let se jejich počet rozrostl na 39 % obyvatel.⁷²

Na politické scéně měla významný vliv katolická strana Centrum.⁷³ Strana vznikla v zimě roku 1870 a její kořeny sahají až k Národnímu shromáždění ve Frankfurtu v roce 1848, kdy se snažila obhájit zájmy katolické církve v převážně protestantském Německu. Prostřednictvím církevních organizací, novin a křesťanských odborů byly její aktivity v roce 1894 zakotveny ve všech společenských vrstvách.⁷⁴ Ve volbách v roce 1919 získala 6 miliónů hlasů, což jí vyneslo 91 křesel v Říšském sněmu a po Sociálnědemokratické straně Německa se stala druhou vládnoucí stranou.⁷⁵

Během Výmarské republiky strana utvořila několik vládních koalicí s různými stranami jako např. Německou lidovou stranou, Německou demokratickou stranou, Německou národně lidovou stranou a Sociálnědemokratickou stranou Německa.⁷⁶ Spolu se Sociálnědemokratickou stranou Německa vytvořili vládní koalici, kterou neměl příliš

⁶⁷ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 87; Lewy, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*, s. 5.

⁶⁸ Konrad Adenauer byl od roku 1906 členem strany Centrum a v letech 1949–1963 byl kancléřem Spolkové republiky Německo.

⁶⁹ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 87.

⁷⁰ Faulhaber to zmiňuje ve své zprávě určené kardinálu Giuseppemu Pizzardovi ze září roku 1922.

⁷¹ HÜRTEN, Heinz. *Deutsche Katholiken 1918–1945*. Paderborn, 1992, s. 559.

⁷² ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 65

⁷³ Deutsche Zentrumspartei. *Unsere Geschichte – ZENTRUM* [2022-05-20].

<<https://zentrumspartei.de/unsere-geschichte/>>.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ COPPA, Frank J. *The Life and Pontificate of Pope Pius XII.: between history and controversy*. Washington., 2013, s. 83.

⁷⁶ BESIER, Gerhard. *Kirche, politik und gesellschaft im 20. jahrhundert*. München, 2000, s. 10.

v oblíbě Eugenio Pacelli a která se rozpadla v roce 1930.⁷⁷ Strana byla velice úspěšná a pocházeli z ní kancléři jako Ludwig Kaas, Wilhelm Marx, Heinrich Brüning a Franz von Papen. Po nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 byla strana tato strana rozpuštěna. Velkým významem pro německé katolíky bylo úspěšné vyjednávání Vatikánu o konkordátech s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem.

Bavorský konkordát byl projednáván od roku 1920 a podepsán byl dne 29. března 1924.⁷⁸ O pár dní později prošel jednáním v bavorském parlamentu, kde byl schválen 73 hlasy proti 52 hlasům.⁷⁹ Konkordát zavazoval bavorskou vládu k dodržování kodexu kanonického práva, podle kterého se musela řídit při jmenování arcibiskupů, biskupů a kanovníků. Umožnil katolické církvi větší pravomoci v bavorském školství a v této podobě byl platný až do roku 1966.⁸⁰

Jednání o pruském konkordátu se rozběhla v roce 1926 a významnou roli v ní kromě Pacelliho sehrál i předseda strany Centrum Ludwig Kaas, který měl výborné vyjednávací schopnosti a díky jeho zásluze se do příštího roku 1927 projednali všechny důležité body.⁸¹ Na základě jednání byly zrušeny všechny proticírkevní zákony z dob vlády Otto von Bismarcka, ale až do roku 1928 zůstaly stále otevřené otázky ohledně školství, volby biskupů a zřízení biskupství v Berlíně. V těchto otázkách musely obě strany udělat ústupky. Vatikán ustoupil v otázce školství, která byla pruskou vládou zamítnuta. V otázce biskupských voleb byl učiněn kompromis. Katedrálními kanovníky byl vytvořen seznam jmen, ze kterého si Vatikán vybral tři kandidáty, z nichž byl jeden zvolen biskupem.⁸² Kandidát musel mít akademické vzdělání a německé občanství.⁸³

V případě vážných námitek mohla pruská vláda v biskupských volbách použít právo veta. Konkordát byl podepsán dne 14. června 1929 a 9. července byl odsouhlasen v pruském parlamentu 243 hlasy proti 172 hlasům.⁸⁴

V Bádensku se katolická církev držela podle pravidel bul *Provida solersque* a *Ad Dominici gregis custodiam* z roku 1821. Po porážce Německa v první světové válce byla

⁷⁷ COPPA, Frank J. *The Life and Pontificate of pope Pius XII: between history and controversy*. Washington, 2013. str. 83–84; Lewy, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*. New York, 2000, s. 19.

⁷⁸ Jednání začala krátce po bavorské revoluci, ale samotný text tvořil 19 bodů, o kterých se vedla dlouhá diskuse, která se protáhla na čtyři roky.

⁷⁹ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 98.

⁸⁰ BESIÉ, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 93.

⁸¹ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 73–74.

⁸² BESIÉ, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 94.

⁸³ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 101.

⁸⁴ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 74.

pravidla těchto bul zrušena a Vatikán s touto spolkovou zemí připravoval novou konkordátní smlouvu, jejímž sestavením byl pověřen Eugenio Pacelli.⁸⁵ Smlouva byla původně odmítnuta, ale po vítězství strany Centrum v zemských volbách se opět projednávala.⁸⁶

K úspěšnému podepsání bádenského konkordátu došlo dne 12. srpna 1932 v klášteře Hegne nedaleko města Kostnice. V Bádenském sněmu byl konkordát odsouhlasen počtem 44 hlasů proti 42 hlasům a ratifikován byl dne 10. března 1933. Za vzor mu byl poskytnut především bavorský konkordát.⁸⁷ Podepsání bavorského, pruského a bádenského konkordátu bylo pro Vatikán důležité a na základech těchto konkordátů došlo k úspěšnému podepsání říšského konkordátu. Aby byla dobře dodržena osnova bakalářské práce, je důležité se zaměřit na život Adolfa Hitlera a na vznik Národně socialistické německé dělnické strany.

2.2 Život Adolfa Hitlera a vznik Národně socialistické německé dělnické strany

Adolf Hitler se narodil 20. dubna roku 1889 v rakouském městě Braunau, které leží na řece Innu. Jeho otec, Alois Hitler, pracoval jako celník v habsburské říšské celní službě, a vzhledem k jeho častému povyšování se rodina často stěhovala. Hitler tak v dětství navštěvoval celkem tři základní školy. Otec Adolfa Hitlera byl autoritářský a neměl pochopení pro povahu své o dvacet dva let mladší manželky Kláry, moc nerozuměl ani svým dětem.⁸⁸ Hitlerova matka Klára byla Aloisovou třetí manželkou a z jejich vztahu vzešlo pět dětí, z nichž tři zemřely v útlém věku a dospělosti se dožil pouze Adolf a jeho sestra Paula. Oba měli ještě nevlastní sourozence z otcova druhého manželství, bratra Aloise a sestru Angelu.⁸⁹

Víme, že Hitler zpíval v kostelním sboru a ve škole měl dobré výsledky, ale měl velký odpor k disciplíně. Jeho přechod na střední školu v Linci proto dopadl katastrofálně a svůj neúspěch se snažil zakrýt odporem k otcově přání stát se celníkem.⁹⁰ Po smrti otce v roce 1903 v sobě začal pociťovat touhu stát se umělcem.⁹¹ V roce 1907 se chtěl věnovat malířství a po smrti matky se přihlásil na vídeňskou akademii, kam nebyl přijat

⁸⁵ SCHAMBECK, Herbert. *Pius XII. zum Gedächtnis*, s. 80.

⁸⁶ HÜRTEIN, Heinz. *Deutsche Katholiken 1918 bis 1945*, s. 109.

⁸⁷ SCHAMBECK, Herbert. *Pius XII. zum Gedächtnis*, s. 81.

⁸⁸ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*. s. 17-18.

⁸⁹ BLUNDELL, Nigel. *Hitler-Stalin: život v obrazech*. Praha, 2006. s. 10.

⁹⁰ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*. Plzeň, 1995. s. 17.

⁹¹ Hitler ve své knize *Mein Kampf* svoji touhou stát se umělcem vysvětluje odporem vůči přání otcovu, aby se stal celníkem. To však nebyla pravda a otcova smrt jeho chování vůbec nezměnila.

pro nedostatečné nadání.⁹² Jeho způsob života ve Vídni byl chudobný a žil ze sirotčího důchodu. Zde také četl novinové články a setkával se s národnostními a sociálními problémy, které měly vliv na formování jeho antisemitských názorů.⁹³

Aby se vyhnul vojenskému odvodu, odešel roku 1913 do Mnichova, kde po vypuknutí první světové války narukoval do 16. bavorského pluku a během níž byl zraněn a vyznamenán železným křížem první a druhé třídy. Během jeho vojenské služby se formovaly i jeho politické názory a konec války ho zastihl ve vojenské nemocnici, kde se zotavoval z následků chemického útoku.⁹⁴ Výsledkem války byl Hitler znepokojený a obviňoval z něj bolševiky a židy. Po válce se vrátil do Mnichova, kde zažil bavorskou revoluci a bez domova se opět přihlásil do svého pluku v mnichovských kasárnách, které byly zpustlé, špinavé a krom toho zdejší vojáci neměli ani špetku disciplíny.⁹⁵ Hitlerovi se v kasárnách nelíbilo a nechal se přeložit jako strážný do zajateckého tábora v Traunsteinu. Do Mnichova se vrátil na jaře roku 1919, kde byl svědkem potlačení Bavorské republiky rad jednotkami *Freikorps*.⁹⁶

I když nadále zůstal v armádě, rozhodl se pro politickou kariéru a vstoupil do Německé dělnické strany vedené Antonem Drexlerem. Zanedlouho stál ve vedení této strany a přejmenoval ji na Národně socialistickou dělnickou stranu Německa. Program této strany se zakládal na myšlenkách rasismu, antisemitismu a demagogii. Celkem z 25 bodů program zahrnoval konfiskaci válečných zisků, kontrolu státu nad průmyslovými koncerny, vyvlastnění půdy pro jeho potřeby a zrušení bezpracných příjmů. Strana měla i zahraničně politický program, podle kterého měla být zrušena Versailleská mírová smlouva, odmítnuta občanská práva židům a německá expanze na východ. O tomto programu Hitler prohlásil: „*Jakmile převezmeme vládu, program vyplyne sám*“.⁹⁷

Za své peníze od armády později koupil mnichovský tisk *Münchener Beobachter*, kterému změnil název na *Völkischer Beobachter* a využíval jej k propagaci strany. Díky úspěšné propagaci se do strany začali přidávat další členové, jako byli Ernst Röhm, Alfred Rosenberg, Rudolf Hess, Hermann Göring, Josef Goebbels, Heinrich Himmler, Julius

⁹² MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath. *Dějiny Německa*. Praha, 1995, s. 266.

⁹³ Tamtéž, s. 266.

⁹⁴ BLUNDELL, Nigel. *Hitler-Stalin: život v obrazech*, s. 24.

⁹⁵ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, s. 78.

⁹⁶ Tamtéž, s. 79.

⁹⁷ ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I–III*. Praha, 2013. str.452–453.; BLUNDELL, Nigel. *Hitler-Stalin: život v obrazech*, s. 28; Nolte, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha, 1999, s. 409–410.; JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha, 2014, s. 134

Streicher.⁹⁸ Po protestech kvůli obsazení německého Porúří francouzskými jednotkami se pokusil dne 8. listopadu 1923 o pivní puč v Mnichově. Za pomoci vojenských jednotek pod velením generála Ericha von Ludendorffa zajal představitele bavorské vlády v pivnici, kde měli schůzi a vydal se na pochod do města. Zde ho zastavily jednotky místní policie, následně byl spolu s dalšími organizátory pivního puče zatčen a odsouzen k pěti letům vězení, ze kterých si odseděl pouhý rok. Během svého pobytu ve vězení pak napsal svoji knihu se jménem *Mein Kampf*.⁹⁹

Po svém propuštění z vězení se Hitler nesnažil dostat k moci cestou revoluce, ale legálnější cestou skrze parlament, kdy se Národně socialistická německá dělnická strana po volbách v letech 1930 a 1932 stala nejsilnější stranou v říšském sněmu. Následně byl 30. ledna 1933 jmenován říšským kancléřem.¹⁰⁰ Jeho zvolení mělo za následky velké změny v německé zahraniční politice, které se netýkaly pouze vztahů s Vatikánem, ale také s Československem. Bakalářská práce vychází především ze zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce, a z těchto důvodů se bude následující kapitola věnovat vztahům Německa s Československa po skončení první světové války až do roku 1938, kdy došlo k podepsání tzv. Mnichovské dohody, na jejímž základě došlo k zabrání většiny československého pohraničí nacistickým Německem a k následné okupaci Československa dne 15. března 1939.

⁹⁸ BLUNDELL, Nigel. *Hitler-Stalin: život v obrazech*, s. 28–30.; ŠMÍD, Marek. Vatikán a německý nacismus 1923–1945, s. 34.

⁹⁹ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*, s. 135–136.

¹⁰⁰ MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*, s. 266–268.

3 Československo-německé vztahy po roce 1918

Navzdory tomu, že Německo bylo v první světové válce poraženo, hrálo stále důležitou roli v evropské politice. Pro poválečné uspořádání bylo důležité jeho stanovisko k problémům mezinárodního vývoje, které ovlivňovalo jeho vnitřní a politický vývoj. Vnitřní poměry Německa byly klíčové zejména pro nově vznikající státy ve střední a východní Evropě, které je s velkou pozorností sledovaly. Záleželo jim především na tom, zda Německo bude zdrojem tolerance jejich samostatnosti, nebo bude zdrojem, který by byl určován silami, které by vyžadovaly návrat starých mocenských poměrů, což by ohrožovalo jejich existenci.¹⁰¹ Nejdůležitější pro nově bylo vznikající Československo, jelikož krystalizace německých poměrů byla spojena s jeho existencí více, než tomu bylo u ostatních států.¹⁰²

Diplomatické vztahy mezi Německem a Československem byly po vzniku republiky na přátelské úrovni. Vztahy byly navázány po diplomatické misi německého generálního konzula v Praze Fritze von Gebssattela, který přijel do Československa poskytnout uklidňující prohlášení říšským Němcům žijícím na našem území. Jeho mise byla úspěšná a jak referoval do Berlína, noví představitelé: „*upřímně usilují o to, aby se zdejším císařským zastoupením, a tudíž i s naší vládou samou udržovali přátelské vztahy*“.¹⁰³ Dalším formálním krokem v diplomatických vztazích bylo Německé uznání Československa během podepsání Versailleské mírové smlouvy dne 28. června 1919. Přátelské vztahy nadále rozvíjelo i jmenování Edvarda Beneše ministrem zahraničí. Beneš k Německu choval velké sympatie a v roce 1920 se po protiněmeckých pouličních excesech zasazoval o to, aby nadále pokračovala vnitropolitická jednání s německými stranami.¹⁰⁴

Ve 20. letech bylo Německo hlavním obchodním partnerem Československa a aby si československá vláda zlepšila vztahy s německou menšinou, snažila se v roce 1921 zabránit hospodářským represáliím proti Německu.¹⁰⁵ Důvěru mezi oběma zeměmi nepoškodilo ani sblížení Československa s Francií a jejich spojenecká smlouva z roku 1924. V roce 1925 bylo Československo také jedním z představitelů podepsání

¹⁰¹ OLIVOVÁ, Věra. *Československo a Německo 1918–1929*. Praha, 2010, s. 111–112.

¹⁰² Tamtéž, s. 112.

¹⁰³ BRÜGEL, Johan Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*, Praha, 2006, s. 279.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 281, 285.

¹⁰⁵ MARÉS, Antoine. *Edvard Beneš od slávy k propasti: Drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha, 2016, s. 126, 132.

Locarnských dohod, které zaručovaly ochranu západním hranicím Německa.¹⁰⁶ Pro Československo bylo dění v Německu stejně důležité jako dění v Rakousku, které rovněž spadalo pod německý vliv.

Většina rakouské společnosti chtěla, aby se jejich stát připojil anšlusem k Německu. Rakousko se na anšlus připravovalo od listopadu roku 1918, kdy byl na návrh rakouské státní rady zaslán telegram německému kancléři princovi Maxovi Bádenskému, ve kterém rakouská vláda projevila naději, že se rakouští občané budou moci podílet na poválečném uspořádání Německa a budou se moci účastnit voleb do říšského parlamentu. Německá vláda návrh na anšlus Rakouska schválila dne 21. února 1919 a stvrdila ho tajnou smlouvou na mezistátním jednání s rakouskou vládou dne 2. března 1919. Rakousko se podle smlouvy mělo stát státem Německa a v rakouském hlavním městě Vídně měl část roku zasedat i říšský sněm. K úspěšné dohodě dopomohly i parlamentní volby v Rakousku, ve kterých zvítězili podporovatelé anšlusu nad křesťanskými sociály. Výmarská republika zpočátku s anšlusem váhala, ale v nové ústavě se počítalo s rozšířením státního území, a tak ho později schválila.¹⁰⁷

Přestože Československo poskytlo Rakousku velkou finanční půjčku, stále se jeho ekonomika nebyla schopna stabilizovat. Spolu s Velkou Británií, Francií a Itálií proto uzavřelo takzvané Ženevské protokoly. Základem těchto protokolů bylo poskytnout Rakousku další finanční půjčku v hodnotě 27 milionů liber šterlinků. Půjčka měla stabilizovat rakouskou ekonomiku a vyrovnat státní rozpočet. Rakousko se však podle této smlouvy mělo na dvacet let zbavit hospodářského a politického spojení s Německem. Tím byla defacto zavržena myšlenka celého anšlusu. Pro rakouskou domácí politiku byl anšlus velkým tématem, ale v německé politice nehrál tak důležitou roli. Byly zde však politické strany, které byly myšlence anšlusu nakloněné, jako například Sociálně demokratická strana Německa a Německá demokratická strana.¹⁰⁸

Ekonomická situace a zavrnutí myšlenky anšlusu mělo velký vliv na rakouskou domácí politiku. Po pádu monarchie v roce 1918 měla rakouská společnost rozporuplný vztah k novému vládnímu uspořádání, jelikož mu chyběla státní ideologie, která byla doposud spjatá s monarchií.¹⁰⁹ Nová republika vedená koalici křesťanských sociálů

¹⁰⁶ SOVADINA, Jiří. *Locarnské smlouvy (16.10.1925)* (c2012) [2022-12-06]. <<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/locarnske-smlouvy-16-10-1925/>>

¹⁰⁷ DRÁBIK, Jakub – Jakub RÁKOSNÍK. *Od bouře k bouři: Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*. Praha, 2022 s. 333.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 335–338.

¹⁰⁹ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha, 2019, s. 397.

a německých nacionalů úspěšně zvládala finanční krizi, ale dostala se do konfliktů se sociálními demokraty. Konflikty naplno vypukly v roce 1927, kdy byl vynesen osvobozující rozsudek nad vojenskými dobrovolníky, kteří při srážce se sociálními demokraty zastřelili válečného invalidu a dítě. Sociální demokraté rozčilení z výsledku soudu vyvolali revoltu, během které byl zapálen justiční palác a bylo zabito 81 lidí.¹¹⁰

Revolta vyvolaná sociálními demokraty byla potlačena paramilitární organizací *Heimwehr*, která v roce 1930 samostatně úspěšně kandidovala do rakouského parlamentu, kde se snažila o radikální změnu ústavy. V roce 1930 byla vytvořena přechodná vláda, na kterou dopadl tlak hospodářské krize, způsobený pádem rakouského demokratického režimu. Důkazem toho byly parlamentní volby v roce 1932, kdy se kancléřem stal autoritativní politik Engelbert Dollfuss. Rakousko se tak stalo zemí s autoritativním režimem.¹¹¹ Dne 30. ledna roku 1933 se v Německu dostal k moci Adolf Hitler, jehož nacistický režim znamenal pro Československo velké ohrožení. Nástup nacistů k moci přivedl řadu změn v diplomatických vztazích mezi Německem a Československem. Téměř čtrnáct let nebyly mezi oběma zeměmi žádné vážnější konflikty, které by jejich vztahy ohrozily. Ještě v roce 1933 na Československém ministerstvu zahraničních věcí panoval vůči Německu klidnější postoj, což několikrát potvrdil německý velvyslanec v Československu Walter Koch.¹¹²

Situace se však začala měnit s velkým nárůstem německých nacionálních stran. Již od vzniku Československa vznikaly v německých kruzích nacionální strany jako např. Německá národně socialistická strana dělnická a Německá národní strana. Obě strany brojily proti Československu a úzce spolupracovaly s Národně socialistickou německou dělnickou stranou. Jejich protistátní činnost neunikla vládní pozornosti, a to zejména po vzestupu k moci Národně socialistické německé dělnické strany v Německu, kdy byly obě strany zakázány. Členové obou stran se později stali členy Sudetoněmecké strany vedené Konrádem Henleinem.¹¹³

Sudetoněmecká strana vznikla 1. října 1933 a původně nesla název Sudetoněmecká vlastenecká fronta.¹¹⁴ Mezi její zakladatele patřili členové různých spolků a organizací. Jejím předsedou se stal náčelník svazu turnerů, Konrad Henlein, a největší popularity se

¹¹⁰ HARNA, Josef. *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*, s. 74.

¹¹¹ Tamtéž, s. 75.

¹¹² BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*, s. 313.

¹¹³ RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin sv. 1*. Třebíč, 1999, s. 167–202.

¹¹⁴ V německém překladu Sudetendeutsche Heimatfront.

jí dostalo v pohraničních oblastech. Vlastenecká fronta z počátku prohlašovala loajalitu k Československu, ale její organizace a sjezdy byly podobné sjezdům německých nacistů v Norimberku. Sudetoněmecká vlastenecká fronta již v té době spadala pod velký německý vliv a v kritickém období spolupracovala s německou agrární stranou. Fronta rychle sílila a již v červenci roku 1934 měla odhadem přes 100 tisíc členů. Strana měla plnou podporu nacistického Německa. Tehdejší Hitlerův zástupce Rudolf Hess zřídil dne 7. října 1933 Radu pro zahraniční Němce.¹¹⁵

Tato instituce se zabývala převážně podporou německých menšin v zahraničí. Dne 16. března 1934 rada svolala tajnou schůzi v Berlínském zahraničním úřadě, kde probírala sudetoněmeckou otázku. Výsledkem schůze bylo, že vzhledem k tehdejší počáteční organizaci státu vedené nacistickou stranou nebylo možné efektivněji podporovat sudetoněmeckou menšinu. Sudetští Němci byli v podstatě odkázáni sami na sebe. Přesto však byla Sudetoněmecká strana Německem finančně podporována.¹¹⁶ Německou podporou Sudetoněmecké vlastenecké fronty se diplomatické vztahy mezi Československem a Německem ještě více zhoršily. Nejhorším rokem v diplomatických vztazích mezi Německem a Československem byl rok 1935, kdy Sudetoněmecká vlastenecká fronta uspěla ve volbách do československého parlamentu a přejmenovala se na Sudetoněmeckou stranu.¹¹⁷

K tomuto výsledku jí dopomohla hospodářská krize, která v Československu postihla zejména pohraničí, kde žila převážně německá menšina. V těchto oblastech tvořila nezaměstnanost zhruba 19 %, zatímco v jiných oblastech to bylo pouhých 10 %. Vláda sice chtěla pohraničím oblastem pomoci, ale tento problém usnadnil růst německé propagandy mezi německými obyvateli.¹¹⁸ Situace se zhoršovala i na mezinárodní půdě a již od počátku roku 1935 přicházely z Československého vyslanectví v Berlíně zprávy o připravovaném německém útoku proti Československu.¹¹⁹ Kvůli zvyšující se německé agresi Československo podporovalo diplomatické sblížení Francie se Sovětským

¹¹⁵ ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření: Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. Kostelní Vydří, 2013, s. 42; RICHTER, Karel. *Bez démonů minulosti: Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha, 2003, s. 66–69.

¹¹⁶ KUPR, Tomáš. *Vývoj sudetoněmeckých politických hnutí v letech 1933-1938* (2017) [2022-10-12]. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. PhDr. Josef Straceny, CSc. <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/94366>>.

¹¹⁷ RICHTER, Karel. *Bez démonů minulosti: Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*, s. 69.

¹¹⁸ DRÁBIK, Jakub – Jakub RÁKOSNÍK. *Od Bouře k bouři: Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*, s. 188.

¹¹⁹ KALVODA, Josef. *Role Československa v sovětské strategii*. Kladno, 1999. s. 90.

svazem, následně s ním navázalo své vlastní diplomatické styky. Československo bylo do té doby jediným státem, který do poloviny 30. let neuznával Sovětský svaz jako stát. To se však díky Hitlerově vzestupu změnilo a Československo nejenže Sovětský svaz uznalo, ale podpořilo i jeho vstup do Společnosti národů.¹²⁰

Dne 16. května 1935 podepsalo Československo se Sovětským svazem spojeneckou smlouvu o vzájemné pomoci, a kvůli agresivitě Německa k sousedním státům dokonce podpořilo dočasné sblížení Francie s fašistickou Itálií.¹²¹ Smlouvě se v československém tisku dostalo valné kritiky. Zejména list *České slovo* dne 17. května 1935 uvedl, že podepsáním této smlouvy se Československo stalo jakýmsi komunikačním bodem mezi západní Evropou a Sovětským svazem.¹²² Bývalý předseda československé vlády, Karel Kramář, napsal dne 10. června 1935 do *Národních listů* kritický článek, ve kterém tvrdí, že „slovanská zrada byla dokonána a spáchán největší slovanský zločin“. Dále zde vyjádřil obavu z uznání Sovětského svazu a tvrdil, že Československo za to draze zaplatí.¹²³ Naopak spojeneckou smlouvu pochválil deník *Důstojnické listy*, k tomu ale vyjádřil obavu z většího nárůstu komunistické propagandy v armádních kruzích.¹²⁴

Německu byla spojenecká smlouva mezi Československem a Sovětským svazem trnem v oku. Dokazuje to i zpráva z československého vyslanectví v Německu ze dne 18. května 1935, ve které vyslanec Vojtěch Mastný informuje Prahu o tom, že v Berlíně smlouva vyvolala jisté znepokojení.¹²⁵ Události v druhé polovině 30. let mezi československo-německými vztahy nabraly velmi silného rázu. Vláda v roce 1937 přijala z popudu německých aktivistů program *národnostního vyrovnání*. Program se týkal hospodářské pomoci německému obyvatelstvu v pohraničí, ale jeho postup byl zdoluhavý a výsledků přinesl příliš málo.¹²⁶ Klíčovou událostí bylo dění v Rakousku, kde nakonec v roce 1938 opravdu došlo k anšlusu, který měl velký vliv na okolnosti vedoucí k Mnichovské dohodě a následnému podstoupení Sudet. Dne 25. července 1934 rakouští

¹²⁰ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*. Praha, 2018, s. 55–61.

¹²¹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I: Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie*. Praha, 2012, s. 53.

¹²² *České slovo*. Olomouc, 17. 5. 1935.

¹²³ KALVODA, Josef. *Role Československa v sovětské strategii*, s. 91.

¹²⁴ *Důstojnické listy*. Praha, 23. 5. 1935.

¹²⁵ AMZV. Politické zprávy-Berlín, Vojtěch Mastný 18.5.1935.

¹²⁶ Objevila se v tom různé stránky československé politiky a nedůsledně prováděné reformní kroky. Svou roli v tom sehrála i generační výměna v německé politice a z části i v československé politice.; Křen, Jan. *Dvě století střední Evropy*, s. 438.

nacisté úzce spjatí s německými nacisty zavraždili kancléře Engelberta Dollfuse a do čela vlády se tak postavil nový kancléř Kurt von Schuschnigg.¹²⁷

V Rakousku se nadále udržel autoritativní režim, který oddaloval myšlenku anšlusu. Ta byla ještě v Rakousku stále velmi živá a Schuschnigg tak od roku 1936 čelil velkému tlaku ze strany nacistického Německa.¹²⁸ Dne 12. února 1938 si Adolf Hitler pozval rakouského kancléře do svého alpského sídla Berghofu a donutil ho podepsat takzvanou Berchtesgadenskou smlouvu. Podle této smlouvy mělo ve Schuschnigově vládě usednout několik nacistických ministrů.¹²⁹

Československo ve smlouvě vidělo značné nebezpečí, ale po zveřejnění této smlouvy dne 15. února 1938 Hitler sdělil československému velvyslanci Vojtěchu Mastnému, že vůči Československu nemá žádné nepřátelské úmysly. Stejného sdělení se Vojtěch Mastný opakovaně dočkal i od francouzského vyslance.¹³⁰ Změnu způsobil Hitlerův projev dne 20. února 1938 pronesený říšskému sněmu, ve kterém nastínil své skutečné úmysly. Hitler zde pronesl: „*Více než deset milionů Němců žije ve dvou státech sousedícími s našimi hranicemi.*“ Prohlásil, že jsou vystavováni útokům a pronásledování, a to jenom kvůli tomu, že jsou příslušníky německého národa. Přisahal, že je Německo před těmito útoky bude bránit a odkazoval na Polsko, které práva Němců uznává. Situace na sebe nenechala dlouho čekat a 12. března roku 1938 Hitler Rakousko anektoval.¹³¹

Národnostní problémy v Rakousku a Československu posloužily Adolfovi Hitlerovi jako záměry pro jeho vojenskou a politickou strategii. Od podzimu roku 1937 Německo připravilo proti Československu vojenský plán nazvaný *Fall Grün*, který počítal s rychlým obsazením Československa a kterému měly posloužit i národnostní spory.¹³² Sudetoněmecká strana se již v roce 1937 začala orientovat na politiku nacistického Německa a politicky přitvrzovala v boji proti Československu.¹³³

Po tajných dohodách v Berlíně se Sudetoněmecká strana sešla na sjezdu v Karlových Varech, kde přijala takzvaný *Karlovarský program*. Program měl za cíl vynutit si na

¹²⁷ HARNA, Josef. *Krise evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*, s. 76.

¹²⁸ DRÁBIK, Jakub - RÁKOSNÍK, Jakub. *Od Bouře k bouři: Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*, s. 353.

¹²⁹ MASTNÝ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*, s. 163–164.

¹³⁰ MASTNÝ, Vojtěch. *Vzpomínky diplomata*. Praha, 1997, s. 76.

¹³¹ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*, s. 165.

¹³² BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*, s. 482–483.

¹³³ RICHTER, Karel. *Bez démonů minulosti: Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*, s. 70–73.

československé vládě pohraničí, které by bylo spravované totalitním řízením.¹³⁴ Československo se s Německem pokoušelo dohodnout a vytvořilo plán národního statutu, který měl poskytnout národnostním menšinám větší samosprávu.¹³⁵ V té době se otázky národnostních sporů v Československu řešily na mezinárodní úrovni. Převážně se jimi zabývaly Velká Británie a Francie. 15. září roku 1938 se sešli představitelé Německa a Velké Británie na schůzce v Berchtesgadenu, kde se dohodli na podstoupení československého pohraničí Německu. Československo muselo těmto požadavkům z popudu Velké Británie a Francie ustoupit.¹³⁶

Později Velká Británie a Francie, alespoň částečně, prohlédly záměry Německa a vůči Československu stáhly dosavadní radu nemobilizovat. Československo tak z obav německého vpádu dne 23. září 1938 vyhlásilo mobilizaci a německé požadavky odmítlo. Hitlerův projev ve sportovním paláci dne 26. září 1938 však přiměl Velkou Británii vydat prohlášení, ve kterém Československu pohrozilo, aby do 28. září 1938 všechny německé požadavky přijalo, neboť by tím okamžitě německá vojska vpadla do země. Československo bylo s těmito návrhy nespokojené, s čímž se Velká Británie nechtěla smířit. Mezitím se však již plánovala konference v Mnichově.¹³⁷

Osudným dnem se pro Československo stalo 29. září 1938, kdy představitelé vlád Německa, Velké Británie, Francie a Itálie podepsali Mnichovskou dohodu. Na základě této dohody muselo Československo podstoupit většinu svého pohraničí Německu.¹³⁸ Dohoda vedla k rozpadu Československa a k jeho pozdější okupaci nacistickým Německem. Bakalářská práce se zabývá poměry katolíků v Německu a je zde vhodné popsat i poměry německých katolíků v Československu, poněvadž co se týče jejich vztahů ke státnímu zřízení, jsou mezi nimi určité rozdíly.

3.1 Poměry německých katolíků v Československu po roce 1918

Němečtí katolíci se v Československu po roce 1918 nacházeli ve velmi složitém postavení. Museli čelit skutečnosti, že se ocitli v postavení minority ve státě, který vznikl proti jejich vůli.¹³⁹ Navíc se museli vypořádat s velkým protikatolickým tlakem, se

¹³⁴ RICHTER, Karel. *Bez démonů minulosti: Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*, s. 74–77.

¹³⁵ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*, s. 441.

¹³⁶ Tamtéž, s. 441–442.

¹³⁷ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918–1938*, s. 636–637.

¹³⁸ LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*, s. 328–334.

¹³⁹ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno, 2006. s. 27.

kterým měli již své zkušenosti z dob kulturního boje. Ten obsahoval silné proněmecké prvky a přestup k německé protestantské církvi byl chápán jako přimknutí k Německu. Díky zásahům německých katolických organizací a spolků byla konverze k protestantismu velice malá a německým katolíkům dodala patřičné zkušenosti a argumenty potřebné k obhajobě katolické církve.¹⁴⁰ Následkem toho, že se stali menšinou ve státě, jehož součástí nechtěli být, se začali sblížovat s idejemi nacionálního hnutí a usilovali o duchovní obnovu. Zároveň se snažili i o posílení národnostního citění v církevním životě.¹⁴¹

Po 28. říjnu 1918 se vůči katolické církvi objevily i výtky, že na biskupských stolcích zasedali především Němci. Platí to potud, že tito hodnostáři užívali v hovoru němčiny, přitom česky uměli rovněž, a když ne z jiných, tak alespoň z pastoračních důvodů. V církevní hierarchii proběhla likvidace dědictví po Rakousku velice hladce, alespoň co se týče českých zemí. Na Slovensku byla situace o dost složitější a její vyřešení v souladu s přáním československé vlády si vyžádalo určitého diplomatického úsilí. Jednání s Vatikánem v této věci nakonec dopadlo úspěšně, zatímco k vyřízení problému biskupských stolců v českých zemích nebylo žádného diplomatického úsilí potřeba. Samozřejmě bylo shledáno přirozeným, že v Litoměřicích byl biskupem Němec a v Českých Budějovicích i v Hradci Králové byli biskupové Češi. Ohledně litoměřické diecéze nastaly jisté obavy. Tamější biskup Josef Gross často poukazoval na neutěšené postavení Němců ve státě, které spojoval i s církevně politickými poměry.¹⁴²

Na setkání katolického episkopátu v Československu s prezidentem Tomášem Garrigueem Masarykem dne 24. listopadu 1921 kritizoval snahy úřadů o ponížování katolické církve, zvláště v německých oblastech „*a pohrozil, že všechny stížnosti duchovních jeho diecéze budou postoupeny římské kurii, aby se o nich dozvěděla katolická veřejnost ve světě*“.¹⁴³ Z přílišné germanizace byla litoměřická diecéze vnímána jako německá, kde však žila i značná část českých katolíků. Ohledně toho probíhaly i diskuse o její přetvoření pouze na německou, ale na československém území, anebo její rozdělení na českou a německou. Tento plán měl značnou podporu u německých katolíků, ale narážel na zamítavé stanovisko československých kruhů i samotné vlády, které v něm

¹⁴⁰ Celkový počet konverzí činil odhadem 16 tisíc lidí.

¹⁴¹ ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření: Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. Kostelní vydrů, 2013, s. 26–27.

¹⁴² Josef Gross také odmítal v litoměřické diecézi vizitaci českých farností.

¹⁴³ ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření: Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*, s. 27.

viděly ohrožení vlastních zájmů. Vláda se zde proto snažila omezit vliv biskupa Josefa Grosse, naopak chtěla posílit vliv český.¹⁴⁴

Již zmíněný vyslanec Kamil Krofta, který považoval Grosse za velice slušného, proto navrhl přiklonit se ke změně v úřadu generálního vikáře a k zajištění náležitých vlivů českého duchovenstva na správu diecéze. Gross tak ve funkci biskupa zůstal, ale za jeho světícího biskupa byl jmenován Antonín Čech. Tím se národnostní tendence v této diecézi poněkud oslabily. Podobná situace se odehrála i kolem brněnského biskupa Norberta Kleina. Vláda se zde opět snažila posílit český vliv a na místo světícího biskupa byl jmenován Josef Kupka. Nicméně Norbert Klein zůstal v čele diecéze až do 1. května 1924, kdy se stal velmistrem řádu německých rytířů a na post brněnského biskupa musel proto rezignovat.¹⁴⁵

Pro německé katolíky bylo typické působení v různých církevních spolcích jako například *Wandervogel*, *Bund Neudeutschland* a *Staffelstein*. Největší oblibě se těšil spolek *Staffelstein*. Spolek vznikl v roce 1920 v Bohosudově. Jeho zakladatelem byl Eduard Winter.¹⁴⁶ *Staffelstein* byl převážně mládežnickým katolickým spolkem, díky kterému se zvýšil počet kněžských a řeholních povolání. Během 30. let vyšlo z tohoto spolku přibližně 120 kněží a studentů teologie. Spolek měl za cíl převážně výchovu mládeže v rámci mravní čistoty a pomoci bližního svého. Kolem tohoto spolku se také vytvořila silná intelektuální skupina významných akademiků, kteří se stali ve 30. letech vůdčími osobnostmi katolického intelektuálního života.¹⁴⁷ Němečtí katolíci po roce 1918 založili několik politických stran, z nichž nejznámější se stala Německá-křesťansko demokratická strana.

Tato strana byla stranou politického katolicismu s těžištěm na Moravě a ve Slezsku. V prvních československých volbách v roce 1919 získala strana pouhých 5 % hlasů.¹⁴⁸ V září roku 1919 byl na konferenci české zemské organizace přijat její stranický program. Program strany vycházel z křesťanských hodnot ovlivněných nacionálními tendencemi. Strana se podobně jako většina německých stran nemohla smířit s úpadkem vlivu

¹⁴⁴ PEHR, Michal - ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec: Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928)*. Praha, 2012, s. 74.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 81.

¹⁴⁶ Bohosudov byl mimo jiné významným centrem poválečné duchovní obnovy sudetoněmeckých katolíků.

¹⁴⁷ ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření: Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*, s. 33–35.

¹⁴⁸ DIETL, Werner. *Die Deutsche Christlichsoziale Volkspartei in der Ersten Tschechoslowakischen republik (1918–1929)*. München, 1991–1991, s. 171.

německé menšiny, který se jí dostával za dob Rakouska-Uherska. Požadovala proto národní sebeurčení a obranu práv německé menšiny.¹⁴⁹

Kromě národnostních zájmů kladla požadavky na dodržování křesťanských principů ve školství a v rodině. Narozdíl od rakouských křesťanských sociálů ale nepožadovala náboženskou výuku všech dětí. Kulturní program strany obsahoval i antisemitské rysy. Podle svého politického programu dodržovala princip demokratického státního zřízení a v sociálních a hospodářských otázkách vycházela z myšlenek Karla von Vogelsangema.¹⁵⁰

Celostátní vedení strany sídlilo v Praze. V jejím čele byl předseda a jeho stranický tajemník. Stranu tvořilo i několik nižších organizačních vedení v českých a moravských okresech.¹⁵¹ V roce 1926 se strana stala součástí nadnárodní měšťanské vlády. Po prohraných volbách v roce 1929 musela vládu opustit. Ve 30. letech se strana dostala do sporu se Sudetoněmeckou stranou a v roce 1938 ukončila svou činnost.¹⁵² Vzhledem k tomu, že se bakalářská práce zabývá Německou politikou proti Vatikánu v reflexi zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce, je nutné ještě popsat diplomatické vztahy mezi Československem a Vatikánem.

3.2 Vztahy Československa a Vatikánu po roce 1918

Krátce po rozpadu Rakousko-Uherska papež Benedikt XV. vyjádřil dopisem státnímu sekretáři kardinálu Pietru Gasparrimu z 8. listopadu 1918 vůli navázat diplomatické vztahy s jeho nástupnickými státy, mezi nimiž bylo i Československo.¹⁵³ To nebylo zpočátku vůbec snadné. Vatikán měl tradičně úzké vztahy s Rakousko-Uherskem

¹⁴⁹ DONAT, Henricus. *Die deutschen Katholiken in der Tschechoslowakischen Republik: eine Sammlung von Beiträgen zur geistigen und religiösen Lage des Katholizismus und des Deutschtums*. Warnsdorf: Ambr. Opitz, 1934, s. 300.

¹⁴⁹ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, s. 34

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 34–35.

¹⁵¹ DIETL, Werner. *Die Deutsche Christlichsoziale Volkspartei in der Ersten Tschechoslowakischen republik (1918–1929)*, s. 147, 91.

¹⁵² OELLERMANN, Thomas. *Německé politické strany v Československé republice 1918–1938* (Opava: Slezská univerzita v Opavě, c2012-2014) [2022-11-25].

<https://www.slu.cz/slu/cz/projekty/webs/popularizace/postery-sylaby-publikace-1/poster/4-cyklus/0320_oellermann.pdf/>

¹⁵³ PEHR, Michal, ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec: Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928)*.

a většina vatikánských činitelů měla k post-versailleskému uspořádání velkou nedůvěru.¹⁵⁴

Vykročení k uzavření diplomatických vztahů ze strany Vatikánu bylo pro Československo velkým překvapením. Vatikán byl totiž důležitým činitelem v mezinárodní politice a po první světové válce bylo značně posíleno jeho postavení.¹⁵⁵ Oficiální diplomatické styky mezi oběma státy byly navázány dne 24. září 1919, kdy do Čech přijel vídeňský nuncius Teodoro Valfré di Bonzo, který s sebou přivezl dokument Benedikta XV. o uznání nové republiky.¹⁵⁶ Papežovým zástupcem v Československu byl jmenován apoštolský nuncius monsignor Clemente Micara, jehož prvním úkolem byla otázka ohledně jmenování metropolitních arcibiskupů Antonína Václava Stojana v Olomouci a Františka Kordače do Prahy.¹⁵⁷

V polovině 20. let hrozila v diplomatických vztazích mezi Československem a Vatikánem roztržka. Podnětem k ní bylo ustanovení svátku Jana Husa, který vyústil v takzvanou Marmaggiho aféru. Z důvodu nesouhlasu s oslavami tohoto svátku opustil dne 6. července 1925 apoštolský nuncius Francesco Marmaggi Prahu.¹⁵⁸ Vatikán potom na více než rok přerušil své styky s Československem, ale k vypovězení oficiálních diplomatických styků však nedošlo. Z důvodu těchto konfliktů byl v roce 1928 uzavřen takzvaný *Modus vivendi*. Smlouvu tvořilo celkem šest článků. Podle smlouvy musel Vatikán upravit hranice svých diecézí dle československých hranic.¹⁵⁹

V otázce ohledně jmenování církevních představitelů byl vytvořen kompromis. Vatikán musel nejprve československé vládě oznámit návrh kandidáta, který přísahal věrnost Československu. Proti těmto návrhům mohla československá vláda vznést své námítky.¹⁶⁰ Československo po svém vzniku mělo spoustu nepřátel, mezi něž patřili i příslušníci řeholního kléru maďarské a německé národnosti.¹⁶¹ Vláda, ve snaze omezit

¹⁵⁴ STEHLÍKOVÁ, Michaela. *Vztahy Československa s Vatikánem v letech 1935-1938* (Brno, 2014) [2022-03-08]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. PhDr. Vladimír Černý, Ph.D. <https://is.muni.cz/th/i9gc9/BP_Stehlikova.pdf>.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 542.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 543.

¹⁵⁸ HELAN, František. Československo a Svatý stolec na složité cestě k *Modu vivendi*. *Střed*. Masarykův ústav a Archiv AV ČR. 2018, roč. 10, č. 1, s. 15-16.

¹⁵⁹ KAROLA, Petr. 100 let vztahu státu s církvemi, 100 let křivd a svárů. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. Univerzita Karlova v Praze, 2018, roč. 64, č. 3, s. 35.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 35.

¹⁶¹ Z maďarské strany se především jednalo o spor slovenských biskupství, která byla převážně v maďarských rukou.

jejich vliv na věřící, pomoc Vatikánu potřebovala. Tyto otázky však vyžadovaly přímého jednání se Vatikánem a byly jedním z důvodů vzniku československého vyslanectví v Římě.¹⁶²

3.3 Československé vyslanectví u Svatého stolce

Po uzavření diplomatických styků s Vatikánem se začalo uvažovat o československém diplomatickém zastoupení v tomto státě. Během období první republiky se však objevily názory, zda se nemají naše diplomatické styky s Vatikánem přerušit.¹⁶³ S těmito názory se šlo setkat u československých levicových politiků, kteří poukazovali na ideologické hledisko, že je nesmyslné, aby Vatikán měl svého diplomatického zástupce v republice, ve které bylo převážné husitské náboženství. Argumentovalo se i praktickými názory, které poukazovaly na to, že naše vyslanectví ve Vatikánu je zbytečné. *Večerník Práva lidu* z 18. prosince napsal na toto téma článek: „*Svého času psali jsme o tom, že stát náš má celou řadu zbytečných konzulátů a uvedli jsme pro to celou řadu tvrzení i doklady. Takový konzulát, jaký máme například v Sydney neznamena pro nás nic dobrého a užitečného. Ale máme také vyslanectví, které je spíše ku škodě než ku prospěchu státu. Je to vyslanectví zřízené u papežského dvora ve Vatikánu. Pravda: není ani veliké, ani příliš reprezentační, ani nákladné. Ale i těch peněz, které na udržování tohoto vyslanectví ročně vydáváme, je škoda, protože jsou vydávány úplně zbytečné. Vatikán není dnes velmocí v pravém slova smyslu, tedy takovou, se kterou by bylo možno uzavírat obchodní a jiné smlouvy, které přinášejí užitek průmyslu a všemu obyvatelstvu zúčastněných států.*“¹⁶⁴

Proti těmto názorům se samozřejmě vymezovali katolíci, kteří dbali na nutnost existence našeho vyslanectví. Prvním vyslancem Československa ve Vatikánu se stal profesor a historik Kamil Krofta. Ten byl ve své podstatě na pozici vyslance jasnou volbou, jelikož se jako historik velice dobře orientoval v církevní problematice. Dokonce byl obeznámen i s vatikánským prostředím, jelikož před válkou strávil dva a půl roku studiem bohemik ve vatikánských archivech.¹⁶⁵

¹⁶² HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 544.

¹⁶³ PEHR, Michal - ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec: Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928)*, s. 30.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 31.

¹⁶⁵ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 544.

Krofta dorazil do Říma dne 8. března 1920 a jakožto vyslanec Československa zde zakoušel velké obtíže. Setkával se zde totiž s chladným až nepřátelským přijetím. S výjimkou monsignora Bonaventury Cerrettiho zde působilo mnoho hodnostářů, kteří naslouchali argumentům nepřátel nového řádu ve střední Evropě snažícím se o jeho zvrácení než názorům diplomata státu, ze kterého přicházely zprávy o silném protikatolickém hnutí. Kroftovo diplomatické působení ve Vatikánu bylo velice složité, ale záležitosti, v nichž mu Vatikán vyhověl, měly pro Československo veliký význam. Na druhou stranu se zde setkal i s odmítnutím, a to ve věci ohledně rehabilitace mistra Jana Husa. Ve Vatikánu byl kostnický rozsudek považován za neodvolatelný a Husovo oslavování bylo považováno za projev nepřátelství vůči katolické církvi.¹⁶⁶

V půlce prosince roku 1921 byl Krofta z funkce vyslance odvolán. Jeho nástupcem na postu velvyslance se stal Václav Pallier. Jakožto vyslanec zde působil v letech 1922 až 1926, kdy byl v důsledku *Marmaggiho aféry* odvolán.¹⁶⁷ Jeho nástupcem se stal po uzavření modu vivendi v roce 1928 Vladimír Radimský, který zde setrval až do roku 1939, kdy byl administrativou papeže Pia XII. přinucen likvidovat svoji legaci a vrátit se do Prahy.¹⁶⁸ Jako československý vyslanec u Svatého stolce ve svých zprávách určených československému ministerstvu zahraničních věcí zaznamenával diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem. Tyto zprávy slouží jako zdrojový pramen, který je využit v analytické části této bakalářské práce. Od expoziční části kvalifikačního textu se nyní dostáváme k jádru bakalářské práce, jímž je analýza událostí v Německu optikou československého vyslance u Svatého stolce.

¹⁶⁶ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 546.

¹⁶⁷ Podrobnější životopis V. Palliera viz Dejmek, *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník Československých diplomatů (1918–1992)*, s. 183.

¹⁶⁸ Podrobnější životopis Vladimíra Radimského viz Dejmek, *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník Československých diplomatů (1918–1992)*, s. 202.

4 Parlamentní volby v letech 1930 až 1932 a postoj Vatikánu vůči vzestupu Národně socialistické německé dělnické strany v reflexi zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce

V letech 1932–1933 došlo k definitivnímu rozpadu Výmarské republiky a vzestupu k moci extrémistické Národně socialistické německé dělnické strany v čele s Adolfem Hitlerem. Strana se dostala k moci pomocí voleb do říšského sněmu.¹⁶⁹ Ve volbách v září roku 1930 získala celkem 18,3 % hlasů a 107 křesel, a po sociálních demokratech, kteří v těchto volbách zvítězili se ziskem 24,5 % hlasů a 143 křesly, se tak stala druhou nejmocnější stranou v Německu. I když nacisté v těchto volbách obsadili druhé místo, jejich úspěch byl překvapivý. V předchozích sněmovních volbách v roce 1928 nacisté získali pouze 2,6 % hlasů, během dvou let své volební hlasy zdesetinásobili a celkem obdrželi 6,4 miliónů hlasů.¹⁷⁰

Strana Centrum si udržela své volební výsledky a novým kancléřem se stal předseda její poslanecké frakce, Heinrich Brüning.¹⁷¹ Jeho vláda se však musela potýkat s ekonomickými problémy, které se v důsledku jeho rozhodnutí ještě více prohloubily. Nezaměstnanost se v letech 1930 až 1933 zvýšila ze 3 miliónů na 6 miliónů obyvatel. V létě roku 1931 se ekonomické problémy ještě více zhoršily v důsledku nezdařeného pokusu o spojení německo-rakouských odborů, který vedl ke stáhnutí francouzských peněz z Rakouska. To vyvolalo kolaps největší rakouské banky a příval bankrotů v Rakousku a Německu.¹⁷² Brüning se totiž bez ohledu na nezadržitelný růst počtu nezaměstnaných snažil prostřednictvím článku 48. říšské ústavy o nouzových hospodářských nařízeních dosáhnout ukončení reparačních splátek.¹⁷³

To však říšský sněm zamítl, v důsledku čehož ho nechal rozpustit. Výsledkem bylo akorát to, že se druhou a třetí největší stranou v říšském sněmu staly Národně socialistická dělnická strana Německa a Komunistická strana Německa.¹⁷⁴ Brüningova neschopnost vyřešit ekonomickou krizi vedla k jeho ztrátě důvěry u prezidenta

¹⁶⁹ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*. Praha, s. 54.

¹⁷⁰ ŠMÍD, Marek: *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 78.

¹⁷¹ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII*. Praha, 2008. str. 105.; ŠMÍD, Marek: *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 78.

¹⁷² FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*, s. 51–52.

¹⁷³ MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*, s. 256–257.

¹⁷⁴ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*, s. 279.

Hindenburga, který v květnu roku 1932 nechal jeho vládu padnout a nahradit svým kandidátem Franzem von Papenem.¹⁷⁵

Národně socialistická německá dělnická strana jako druhá nejsilnější v říšském sněmu již nemohla být přehlížena. Za jejím úspěchem stojí převážně větší účast voličů na volbách. Ještě v roce 1928 se voleb zúčastnilo celkem 31 miliónů voličů a jejich počet se v průběhu dvou let zvýšil o 4 milióny.¹⁷⁶ Jejimi voliči byli převážně farmáři, řemeslníci a obchodníci, v období ekonomické krize se k nim přidávali i voliči pocházející ze střední a z vyšší společenské třídy.¹⁷⁷

Strana převážně posilovala v oblastech severního a východního Německa, kde dominovala protestantská víra, hůře se jí vedlo v oblastech s katolickým vyznáním.¹⁷⁸ O to podstatnější jsou volby v roce 1932. Dne 24. dubna 1932 v nich zvítězila Křesťansko-sociální strana se 46,34 % hlasů. Za ní se umístila sociálnědemokratická strana Německa s počtem 34,80 % hlasů. Národně socialistická německá dělnická strana v těchto volbách obsadila třetí místo se 14,15 % hlasy.¹⁷⁹ Po zemských volbách následovaly volby do říšského sněmu, které se konaly v červenci a v listopadu téhož roku. Volby do říšského sněmu v roce 1932 se staly na dlouhou dobu posledními svobodnými volbami v Německu. V červencových volbách získala Národně socialistická německá dělnická strana celkem 37,4 % hlasů. Oproti volbám z roku 1930 to byl nárůst přibližně o 19 % hlasů. Centrum získala celkem 12,5 % hlasů, ale od předchozích voleb se její volební preference zvýšily o necelé 1 % hlasů.¹⁸⁰

Národně socialistická německá dělnická strana se díky těmto volbám stala nejsilnější německou stranou, kterou volilo více než 13 miliónů voličů. Adolf Hitler doufal, že po vítězství ve volbách mu bude do rukou svěřena vláda a on sám se stane kancléřem. Říšský prezident Paul von Hindenburg a kancléř Franz von Papen to odmítli a Hitlerovi nabídli pouhý post vicekancléře.¹⁸¹ V důsledku tohoto odmítnutí Hitler poslal do ulic své jednotky úderných oddílů *Sturmabteilung*, které byli ještě za Brüningovi vlády zakázané, ale po jeho odvolání je Papen opět povolil. Několik příslušníků této jednotky během

¹⁷⁵ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*, s. 257.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 279.

¹⁷⁶ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, s. 219.

¹⁷⁷ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*, s. 55.

¹⁷⁸ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, s. 221.

¹⁷⁹ Celkový graf počtu výsledků těchto voleb se dá nalézt zde: <https://noe-landtag.gv.at/der-landtag/wahlen/1921-1932>

¹⁸⁰ KÜHNEL, Richard. *Der deutsche Faschismus in Quellen und Dokumenten*. Köln, 1977, s. 94.

¹⁸¹ Ullrich, Volker. *Adolf Hitler: Biographie. Band 1, Die Jahre des Aufstiegs*. Frankfurt am Main, 2013. str. 354-356.

rabování dokonce zabilo jistého člena komunistické strany Německa před očima jeho rodiny.¹⁸² Říšský sněm se po volbách opět sešel až 12. září 1932. Během něho prošlo vyjádření nedůvěry vládě kancléře Franze von Papena, který nedokázal pro svoji vládu sehnat dostatečnou parlamentní a lidovou podporu a musel proto říšský sněm rozpustit.¹⁸³ Dne 6. listopadu 1932 se proto konaly nové volby do říšského sněmu. V těchto volbách získala Národně socialistická dělnická strana Německa 33,1 % hlasů, což bylo o 2 milióny hlasů méně než v červenci a její zastoupení se zmenšilo na 196 křesel. Strana v těchto volbách sice utrpěla porážku, ale nadále zůstala nejsilnější stranou v říšském sněmu. Značného poklesu hlasů zaznamenala i strana Centrum. Ze 12,5 % hlasů její volební preference poklesly na 11,9 % hlasů.¹⁸⁴

Výsledkem voleb byl Franz von Papen velice spokojený. Na volbách bylo vidět, že pozice Národně socialistické německé dělnické strany značně oslabil a Papen proto vyhlásil nové volby, které by mohly přivést nacisty k další porážce. V tom ale viděl nebezpečí ministr obrany Kurt von Schleicher, známý svými intrikami, které dopomohli k pádu Heinricha von Brüninga. Na zasedání vlády dne 2. prosince 1932 vyhlásil nedůvěru armády vůči vládě, neboť se obával, že by nastávající situace mohla vést k občanské válce. Říšskému prezidentu Hindenburgovi nezbývalo nic jiného, než odvolat z postu kancléře Franze von Papena a nahradit ho Kurtem von Schleicherem.¹⁸⁵

Dne 22. ledna 1933 dochází k tajné schůzce mezi Franzem von Papenem a Adolfem Hitlerem, která vedla k pádu Schleicherovy vlády.¹⁸⁶ Schleicher si vzhledem k jeho intrikaření nedokázal vytvořit vládní většinu a 23. ledna 1933 musel připustit porážku. Po této porážce byl Schleicher donucen požádat Hindeburga o pravomoc vládnutí pomocí dekretů, což Hindeburg odmítnul. Koalice Franze von Papena s Adolfem Hitlerem potom musela překonat několik překážek a po určitých neshodách byl Hindenburg donucen k tomu, aby 30. ledna 1933 jmenoval Adolfa Hitlera kancléřem.¹⁸⁷

Volby v letech 1930 a 1932 bedlivě sledoval i Vatikán. Krátce po volbách ze 14. září roku 1930 poslal apoštolský nuncius v Berlíně Cesare Orsenigo zprávu do Říma, ve které referoval o volebním úspěchu Národně socialistické německé dělnické strany a v níž

¹⁸² JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*, s. 280.

¹⁸³ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*, s. 56.

¹⁸⁴ KÜHNEL, Richard. *Der deutsche Faschismus in Quellen und Dokumenten*, s.94.

¹⁸⁵ Ullrich, Volker. *Adolf Hitler: Biographie. Band. 1, Die Jahre des Aufstiegs*. Frankfurt am Main, 2013. str. 369; BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, s.251-252.

¹⁸⁶ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 151

¹⁸⁷ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, s. 253; JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*, s. 281.

popsal velice dobře tuto stranu: „*Někteří tuto stranu považují jen za přechodný fenomén. Přestože nadále zůstává v opozici, je pravděpodobné, že v dalších volbách opět získá nové hlasy. Ačkoliv jsou členy Národně socialistické německé dělnické strany i někteří katolíci, nedá se jejímu programu prozatím důvěřovat. Zaslouhuje však pozornost díky rozhodnému a občas i násilnému odporu proti rozšiřování sovětské moci – je to však odpor, který se nezakládá na náboženských principech, ale nacionalismu.*“¹⁸⁸

O tom, jaký byl postoj Vatikánu k výsledku volbám z roku 1930, ukazuje i pravidelná zpráva československého vyslance u Svatého stolce, Vladimíra Radimského, z 20. ledna 1931. Radimský v této zprávě popisuje reakci zahraničních novin na vystoupení mohučského generálního vikáře Philippa Jacoba Mayera. Podle této zprávy dala tato událost podnět k tvrzení zahraničního tisku, že Vatikán nacisty zavrhne.¹⁸⁹ Na to reagovala agentura *Havas* s informací, pravděpodobně pocházející z vyšších míst Vatikánu, který podle ní tvrzení zahraničního tisku odmítá, ale zároveň připouští tvrzení, že Hitlerova strana nemá u katolíků velké sympatie.¹⁹⁰

Mohučský vikář Jacob Philipp Mayer totiž prohlásil, že „*nacionálněsocialistická kulturní politika je neslučitelná s katolickým křesťanstvím*“. Jeho tvrzení narazilo na odmítavý postoj apoštolského nuncia Cesara Orseniga a německého episkopátu, podle nichž je Národně socialistická německá dělnická strana politickou stranou, která se o církve zajímá.¹⁹¹ Mayer nebyl jediným duchovním, která kritizoval nacismus. Dalším byl vratislavský kardinál Adolf Bertram.¹⁹²

V medializovaném prohlášení na konci roku 1930 poukazoval na jednostrannou glorifikaci nordické rasy jako na závažnou chybu a odsoudil fanatický nacionalismus, který vede k nenávisti a k uctívání jedné rasy, což bylo v rozporu s křesťanskou církví.¹⁹³ Kritika mohučského vikáře vyvolala diskusi u německých biskupů, zda mají uveřejnit jednotné stanovisko, na kterém se ani na biskupské konferenci ve Fuldě nedokázali shodnout.¹⁹⁴ Nicméně v únoru roku 1931 němečtí biskupové vydali směrnici, ve které

¹⁸⁸ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 79.; BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 112.

¹⁸⁹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1930, Vladimír Radimský 20. 1. 1930.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 123.

¹⁹² Myšlenky nacismu kritizoval i z toho důvodu, že ve Vratislavi stoupl počet hlasů Národně socialistické německé dělnické strany v letech 1928–1930 z 1,0 % na 24,2 % hlasů.

¹⁹³ LEWY, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*, s. 8.

¹⁹⁴ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 106–107.

zaujali pluralističtější postoj a umožnili kněžím posoudit místní situaci a varovat před nacismem.¹⁹⁵

Dne 11. října 1930 vatikánský deník *L'Osservatore Romano* zveřejnil zprávu, ve které uvádí, že německý episkopát zakazuje katolickým věřícím členství v Národně socialistické německé dělnické straně. Na to poukazuje i Vladimír Radimský v periodické zprávě ze dne 4. dubna 1931. Zmiňuje se zde o tom, že Vatikán raději zachovává mlčení a nechce se v této události nějak angažovat, i když pravděpodobně s rozhodnutím německého episkopátu souhlasil.¹⁹⁶ Vatikán se v této věci odmítal angažovat, protože se bránil tomu, aby nebyl obviněn z vměšování se do německých vnitrostátních záležitostí, a proto tyto záležitosti ponechával na německých biskupech.¹⁹⁷

Biskupové s odkazem na encykliku *Quadragesimo anno* z května roku 1931 vydali prohlášení, ve kterém bylo kněžím zakázáno navázat jakoukoliv formu spolupráce s Národně socialistickou německou dělnickou stranou.¹⁹⁸ Nacisté byli rázností kroku německých biskupů zaskočeni. Hitler proto poslal svého přítele a spolustraníka, Hermanna Göringa, do Vatikánu, aby se zde setkal se státním sekretářem Eugeniem Pacellim a pokusil se zmírnit situaci.¹⁹⁹ Na popud papeže Pia XI. se místo toho setkal pouze s podsekretářem Giuseppem Pizzardem. Z této schůzky ze dne 3. května 1933 se dochoval autentický zápis. Podle zápisu si Göring stěžoval na rozhodnutí německých biskupů a ostře zkritizoval stranu Centrum a jejího předsedu Ludwiga Kaase za podporu levicových socialistů. Dále prohlásil, že strana nemá nic proti náboženské věrouce, neboť jí odpovídá i rasová politika strany, ale bude se bránit proti rozhodnutí německých biskupů.²⁰⁰ Göring se snažil požadavky své strany představit klidně a rozhodně, ale podsekretář Giuseppe Pizzardo si jeho řeč vynaložil jako protest proti rozhodnutí německých biskupů.²⁰¹ Spor mezi Národně socialistickou německou dělnickou stranou a německým katolickým duchovenstvem přibližuje i běžná zpráva z Československého vyslanectví u Svatého stolce ze dne 29. prosince 1931.²⁰²

¹⁹⁵ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 107.

¹⁹⁶ AMZV, Politické zprávy – Vatikán, 1931, Vladimír Radimský 4. 4. 1931.

¹⁹⁷ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 81.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 81.

¹⁹⁹ Hermann Göring již ve dvacátých letech podnikl cestu do Itálie, aby zde navázal kontakty mezi italskými fašisty a německými nacisty. Také se pokoušel zorganizovat setkání mezi Adolfem Hitlerem a Benitem Mussolinim. Göringovu cestu do Itálie podrobně popisuje David Irving ve své knize *Göring* pojednávající o životě tohoto nacistického politika.

²⁰⁰ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 133–134.

²⁰¹ Tamtéž, s. 133–134.

²⁰² O tomto sporu informoval i tehdejší Československý tisk.

Podle této zprávy neplatil zákaz spolupráce s Národně socialistickou německou dělnickou stranou v berlínské a vratislavské diecézi. Katolíci v těchto diecézích mohli nadále spolupracovat a vstupovat do této strany.²⁰³ Zpráva také přibližuje, že kromě Hermanna Göringa se dočkali audience u podsekretáře Giuseppe Pizzarda i římský zástupce Národně socialistické německé dělnické strany Frederik Karl Willis a berlínský biskup Christian Schreiber.²⁰⁴

Oba se ve své podstatě snažili Pizzarda přesvědčit o tomtéž jako Hermann Göring. Samotný Vladimír Radimský vedl ohledně tohoto této schůze s Pizardem soukromý rozhovor, během kterého mu řekl, že on sám by byl myšlence spolupráce katolické církve s Národně socialistickou německou dělnickou stranou nakloněný. Státní sekretář Pacelli byl v této věci zdrženlivý, jelikož se v té době obával sílící myšlenky komunismu a sám prý poukazoval na to, že Národně socialistickou německou dělnickou stranu tvořili i někteří komunisté. Vatikán si v té době nepřál bližší spolupráci s Národně socialistickou německou dělnickou stranou. Byl si ale vědom toho, že v řadách německých katolíků bylo mnoho sympatizantů této strany. Proto kdyby se nacistická strana dostala k moci, byl Vatikán v tomto případě ochoten s ní vytvořit určitý kompromis.²⁰⁵

Proti tomu se postavil německý kancléř Heinrich Brüning, který během státní návštěvy v Římě vedl s Pacellim rozhovor o plánovaném říšském konkordátu. Pacelli kritizoval Brüningův postoj vůči Národně socialistické německé dělnické straně a domáhal se odvolání předsedy strany Centrum Ludwiga von Kaase. Brüningovi bylo jasné, že státní sekretář zcela nechápe politickou situaci v Německu.²⁰⁶

Dá se říct, že politika Adolfa Hitlera byla vůči katolické církvi na počátku 30. let vstřícnější. Hitler chtěl tak dokázat, že jeho strana nezaujímá nepřátelský postoj vůči křesťanství. Nadále však odporoval politickým ambicím církve a trval na tom, aby se stáhla z veřejného života. Tím by se snížila rivalita jeho strany se stranou Centrum.²⁰⁷ I když byl Hitler v té době vůči katolické církvi vstřícnější a Vatikán zvažoval myšlenku případného kompromisu s jeho stranou, pořád mezi nimi panovaly určité konflikty. Jeden z těchto konfliktů nám přibližuje Vladimír Radimský v periodické zprávě ze dne 20. dubna 1932. Zde popisuje kritiku deníku *L'Osservatore Romano* nad textem

²⁰³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1931, Vladimír Radimský 29.12.1931.

²⁰⁴ Původně se oba měli dočkat audience u státního sekretáře Eugenia Pacelliho.

²⁰⁵ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1931, Vladimír Radimský 29.12.1931.

²⁰⁶ BRÜNING, Heinrich. *Memorien 1918–1934*. Stuttgart, 1970, s. 358–361.

²⁰⁷ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 85.

mnichovského listu německých nacistů *Der Völkische Beobachter*. List obsahoval útoky na augšpurského biskupa Josefa Kumpfmüllera, který zakázal veřejně vystupovat faráři Philippu Häuserovi, vzhledem k jeho sympatiím k německému nacismu. Deník *L'Osservatore Romano* k tomu ještě poznamenal: „*To jsou slova, která se dobře sladují s větami, které spisovatel Dinter²⁰⁸ připisuje Hitlerovi, že až on, Hitler, bude u moci, katolická církev se nebude smát. Avšak k tomu, aby přišel k moci, bude jí on potřebovat*“.²⁰⁹ S větším nárůstem popularity Národně socialistické německé dělnické strany Vatikán sledoval s velkým zájmem prezidentské a parlamentní volby v Německu v roce 1932. Hitler sice získal v prezidentských volbách 13,5 milionů hlasů, ale prezidentem se nestal. O těchto volbách informoval Vatikán apoštolský nuncius v Mnichově Rosario Vassallo di Torregrossa.²¹⁰ Jeho reakci o těchto volbách přibližuje i zmíněná zpráva z československého vyslanectví ze dne 20. dubna 1932.

Vatikán byl výsledkem prezidentských voleb velmi nadšený, neboť očekával skvělý výsledek pro prezidenta Hindenburga, velice optimisticky se vyjádřil i o zemských volbách dne 24. dubna 1932. Narozdíl od optimistického očekávání byl Vatikán výsledkem zemských voleb zklamaný. Očekával, že výsledkem jak prezidentských, tak i zemských voleb poklesnou Adolfu Hitlerovi volební preference.²¹¹

Jak popisuje zpráva z vyslanectví ze dne 15. července 1932, zemské volby, a to zejména jak byly prezentovány v *L'Osservatore Romano* v číslech ze 27. a 28. dubna 1932, na chvíli Vatikán přiměly, že by koalici strany Centrum a Národně socialistické německé dělnické strany za určitých podmínek přijal.²¹² Nicméně zpráva poukazuje i na to, že v té době se dalo těžko říct, jaký byl skutečný názor Vatikánu na německou nacistickou stranu. Mezi představiteli Svatého stolce byli někteří myslence koalice Centra a Národně socialistické německé dělnické strany nakloněni jako například státní podsekretář Giuseppe Pizzardo. Státní sekretář Eugenio Pacelli zaujal vůči této myšlence zdrženlivý postoj.²¹³ O to podstatnější jsou volby do říšského sněmu v červenci a listopadu roku 1932.

Po volbách zopakovala biskupská konference své požadavky ze sněmu ve Fuldě a nadále zakazovala německým katolíkům vstup do Národně socialistické německé

²⁰⁸ ARTUR Dinter. Německý spisovatel a nacistický politik.

²⁰⁹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1932, Vladimír Radimský 20.4.1932.

²¹⁰ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 88.

²¹¹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1932, Vladimír Radimský 20.4.1932

²¹² AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1932, Vladimír Radimský 15.7.1932.

²¹³ Tamtéž.

dělnické strany. Prohlásili, že program této strany obsahuje myšlenky falešného dogmatu a představitelé této strany jsou nepřátelští vůči křesťanské víře. Po pádu vlády Heinricha Brüninga se německým kancléřem stal Franz von Papen. Novému kancléři byla koalice strany Centrum a Národně socialistické dělnické strany velmi blízká a začala se zamlouvat i státnímu sekretáři Pacellimu, neboť se v této koalici snažil prosadit myšlenku, který by mohla zastavit vliv levicových socialistů v Německu.²¹⁴

Ovšem Národně socialistická německá dělnická strana do Papenovy vlády nikdy nevstoupila, a po vyslovení nedůvěry jeho vládě byly vyhlášeny nové volby na listopad. Z voleb opět vyšla vítězně Národně socialistická německá dělnická strana a Vatikán byl s volebními výsledky velice nespokojený. Snažil se o větší podporu strany Centrum a nadále podporoval politiku Franze von Papena, neboť v případě konsekvence proti katolické církvi by byl jediným, kdo by dokázal hájit její zájmy.²¹⁵ Po nástupu Adolfa Hitlera k moci dne 30. ledna 1933 musel Vatikán svou zahraniční politiku přehodnotit. V Evropě sílila myšlenka komunismu a Vatikán nyní vnímal Adolfa Hitlera a jeho stranu jako zachránce před touto myšlenkou.²¹⁶

4.1 Diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem po nástupu Adolfa Hitlera k moci a projednávání říšského konkordátu ve zprávách československého vyslanectví u Svatého stolce

Adolf Hitler se k moci dostal prostřednictvím funkce kancléře. Než byl do této funkce zvolen, nikdy nedbal na dodržování vládní ústavy, kterou se ve své funkci kancléře snažil narušit.²¹⁷ V jeho vládě zastával post pruského ministra vnitra jeho nacistický kolega Hermann Göring, funkci ministra obrany získal nacistický sympatizant generál Werner von Blomberg, funkci ministra hospodářství a zemědělství získal vůdce Německé národní lidové strany, Alfred Hugenberg.²¹⁸

Hitler ohledně otázky své vlády nechtěl vytvořit žádný kompromis, v čemž ho spousta jeho koaličních partnerů včetně Franze von Papena podceňovala. Netušili, jak daleko je Hitler schopný zajít, aby si získal absolutní moc. Dokonce souhlasili i s rozpuštěním říšského sněmu a vyhlášením nových voleb dne 5. března 1933. Ve volbách získala Národně socialistická německá dělnická strana celkem 43,9 % hlasů. Sociálně

²¹⁴ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 123.

²¹⁵ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 150.

²¹⁶ Tamtéž, s. 152.

²¹⁷ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, s. 303.

²¹⁸ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 127.

demokratická strana získá 18,3 % hlasů. Komunistická strana Německa získala ve volbách celkem 12,3 % hlasů a strana Centrum získala 11,2 % hlasů.²¹⁹ Vítězem se bezpochybně stala Národně socialistická německá dělnická strana. Po jejím vítězství v Německu nastal nacistický teror. Byly zřízeny první koncentrační tábory a uskutečnily se i první židovské pogromy.²²⁰

Od začátku roku 1933 byly diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem na korektní úrovni. Zpráva z československého vyslanectví u Svatého stolce ze dne 12. dubna 1933 dokazuje, že Pius XI. byl vzestupem Adolfa Hitlera k moci velmi nadšený, neboť v něm viděl osobnost, která by zabránila růstu komunismu v Německu.²²¹ Hitler byl vždy odpůrcem komunismu a neúprosně proti němu bojoval. Dne 27. února 1933 vypukl požár říšského sněmu a Národně socialistická německá dělnická strana z něj obvinila holandského komunistu Mariuse van der Lubbeho a komunistickou stranu Německa. Následujícího dne 28. února byli všichni představitelé Komunistické strany Německa pozatýkáni.²²²

I když příčina vzniku požáru říšského sněmu není dodnes pořádně vysvětlena, nacisté toho využili jako kampaň proti nim. Říšský prezident Paul von Hindenburg poté podepsal dekret *Na ochranu lidí a státu*, který v Německu výrazně omezil svobodu slova a zakázal vydávání komunistického tisku. Komunistická strana Německa nebyla formálně zakázána a ve volbách ze dne 5. března 1933 ji volilo celkem 5 miliónů voličů. Jelikož byli její představitelé zatčeni, byla všechna jejich křesla v říšském sněmu prázdná, čehož Hitler využil a ve volbách tak získal absolutní většinu.²²³ Obávající se politického katolicismu přišel s myšlenkou uzavření smlouvy s Vatikánem, která by byla podobná Lateránským smlouvám z roku 1929 a která by omezila politickou činnost katolicismu. Hitler by za to poskytl katolické církvi větší svobodu náboženské výchovy ve školách, a to pod podmínkou, že se katolická církev stáhne z politického života v Německu. Proto mu přišla vhodná otázka říšského konkordátu. Podepsání tohoto konkordátu se však nemohlo uskutečnit bez předchozího odvolání zákazu vstupu německých katolíků do Národně socialistické německé dělnické strany.²²⁴

²¹⁹ ULLRICH, Volker. *Adolf Hitler: Biographie. Band. 1, Die Jahre des Aufstiegs*. Frankfurt am Main, 2013, s. 471–472.

²²⁰ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 152.

²²¹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 12. 4. 1933.

²²² ULLRICH, Volker. *Adolf Hitler: Biographie. Band. 1, Die Jahre des Aufstiegs*, s. 468–469.

²²³ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, s. 306–307.

²²⁴ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 128.

Zákaz vstupu katolíků do Národně socialistické německé dělnické strany byl odvolán německým episkopátem dne 29. března 1933 na biskupské konferenci ve Fuldě.²²⁵ Němečtí biskupové však nebyli v otázce vztahu k německým nacistům jednotní a samotné prohlášení bylo proneseno opatrným způsobem. Přesto však bylo chápáno jako souhlas episkopátu s názory nacistické strany.²²⁶ Odvolání se neobešlo bez kritiky. Ve zmíněné zprávě z československého vyslanectví ze dne 12. dubna 1933 se píše, že proti odvolání zákazu se postavil kardinál Michael von Faulhaber, za což si vysloužil kritiku od vídeňského kardinála Theodora Innitzera. Proti odvolání zákazu se postavila i Francie, která kritizovala některé představitele Vatikánu: „že vlastně toto vše jest jen důsledek jejich přílišné horlivosti“.

4.2 Říšský konkordát v reflexi zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce

Samotné projednávání začalo počátkem dubna. Papež Pius XI. se s textem konkordátu detailně seznamoval a v souvislosti s návštěvou vicekancléře Franze von Papena ve dnech 9. až 16. dubna 1933 se říšský konkordát projednal v relativně krátké době.²²⁷ Podle tehdejších zpráv z Itálie se jednání o říšském konkordátu mezi Papenem a představiteli Vatikánu vyvíjelo velmi příznivě.²²⁸ Dne 13. dubna 1933 došlo k soukromé Papanově audienci u papeže Pia XI., kterou detailně přibližuje zpráva z československého vyslanectví ze dne 22. dubna 1933. Papen, který zastával funkci vicekancléře, byl také od roku 1923 tajným papežským komořím a před audiencí vedl dlouhý rozhovor se státním sekretářem Eugeniem Pacellim. Z toho vyplývalo, že audience se týkala církevních záležitostí v Německu.²²⁹

Zabývala se i spoluprací strany Centrum a Národně socialistické německé dělnické strany a rozhodnutím německého episkopátu ze dne 28. března 1933. Ze zprávy se dozvídáme, že i po odvolání zákazu byl postoj Vatikánu k německým nacistům stále nejasný. Vatikánu nadále záleželo na uspořádání vztahů s Adolfem Hitlerem.²³⁰ Navzdory jeho vstřícnosti ke katolické církvi nadále pokračovaly útoky proti katolické

²²⁵ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 162.

²²⁶ PÄSCHEL, Dietmar. *Vatikan und Shoa: Die Haltung des Heiligen Stuhls zu den Juden von der Zeit des Nationalsozialismus bis zum Heiligen Jahr 2000*. Frankfurt am Main, 2007, s. 23.

²²⁷ WOLF, Hubert. *Papst & teufel: Die Archive des Vatikan und das Dritte Reich*. München, 2008. s. 196; Päschel, Dietmar. *Vatikan und Shoa: Die Haltung des Heiligen Stuhls zu den Juden von der Zeit des Nationalsozialismus bis zum Heiligen Jahr 2000*. Frankfurt am Main, 2007, s. 24–25.

²²⁸ GERMANN, Hanns Georg. *Fünf Jahre Reichskonkordat mit der römischen Kirche*. Berlin, 1939. s. 29.

²²⁹ AMZV, Politické zprávy-Vatikan, 1933, Vladimír Radimský 22.4.1933.

²³⁰ Tamtéž.

církvi. Proti katolickým duchovním a politikům byly podniknuty policejní zákroky a objevily se zvěsti o zatykači na kardinála Michaela von Faulhabera. Útoky se zaměřily na její organizace. Negativní zprávy přicházející z Německa nutily představitele Vatikánu změnit k Národně socialistické německé dělnické straně postoj.²³¹

Již 20. dubna 1933 předložil Ludwig Kaas první návrh textu konkordátní smlouvy, který ale Vatikán odmítnul s důrazem na perzekuci katolické církve v Německu a její vytlačování z politického života.²³² Vatikán však původní znění říšského konkordátu odmítal. Samotná zpráva ze dne 22. dubna 1933 poukazuje na to, že Franz von Papen chtěl: „*Prosaditi konkordát mezi říší a Vatikánem, který by jedině zcela vyhovoval snahám nynější vlády o potlačení partikularismu v Říši*“. Vatikán to odmítnul ze dvou důvodů jelikož: „*Existuje již několik konkordátů s jednotlivými zeměmi: Bavorskem, Pruskem, Bádenskem, které Vatikánu plně dostačují*.“²³³ Za druhé se Vatikán obával toho, že by podepsáním říšského konkordátu německé katolíky potkal podobný osud jako italských popolarů.²³⁴ Stali by se tak stranou bez svobodného rozhodování a jejich vliv by značně poklesnul.²³⁵

Perzekuce katolické církve v Německu vyvolávala obavy předsedy biskupské konference ve Fuldě Adolfa Bertrama, který napsal několik dopisů říšskému prezidentovi Paulovi von Hindenburgovi a kancléři Adolfu Hitlerovi, ve kterých se zastával katolických státních úředníků a organizací. Hitler na propouštění státních úředníků reagoval příliš početným úřednickým aparátem a Bertrama ujistřoval tím, že nehodlá postupovat proti katolickým organizacím, neboť: „*nemají žádné stranicko-politické tendence, které by směřovaly proti současnému režimu*“.²³⁶ Názorově se však němečtí katolíci rozdělovali. Když v říjnu 1933 Německo vystoupilo ze Společnosti národů, zůstala většina katolických sil pasivních, nebo se k tomuto kroku vyjádřila pozitivním způsobem.²³⁷

Finální text říšského konkordátu byl parafován dne 8. července roku 1933. Ještě pár dní před tím došlo k rozpadu strany Centrum. Jak podotýká zpráva z československého

²³¹ SCHAMBECK, Herbert. *Pius XII. zum Gedächtnis*, s. 83; ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 102.

²³¹ Tamtéž, s. 111.

²³² BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 165.

²³³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 22.4.1933.

²³⁴ Jednalo se o členy Italské lidové strany se silně katolickou orientací. Strana byla v roce 1926 zakázána samotným Mussolinim a někteří její členové jako např. její vůdce Alcide De Gasperi byli perzekuováni.

²³⁵ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 22.4.1933.

²³⁶ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 165.

²³⁷ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 103.

vyslanectví ze dne 30. června 1933: „*Pozice Vatikánu byla stále ještě velmi silná, neboť mezinárodně mohl se Vatikán opírat o řadu pro sebe velmi výhodných konkordátů s jednotlivými státy německými, a uvnitř říše měl silnou oporu v katolických stranách německých, Centru a bavorské lidové straně. Než tímto stavem nehodlal se vítězný Hitler spokojit a jakmile dostatečně upevnil svoji vnitřní situaci, připravil rozhodný útok na obě posice Vatikánu s takovou náhlostí a rozhodností, že Vatikán sám byl překvapen, a nakonec musil se smířiti s více méně čestným ústupem na celé čáře*“.²³⁸

Ještě koncem června roku 1933 přiletěl do Říma Franz von Papen a se státním sekretářem Pacellim zde probíral otázky ohledně nového uspořádání poměrů katolíků v Německu. Výsledkem tohoto jednání bylo uzavření říšského konkordátu. Z celé zprávy vyplývá, že hlavní požadavky na uzavření říšského konkordátu si kladlo převážně Německo.²³⁹ Následující zpráva ze dne 5. července 1933 uvádí, že Vatikán musel změnit svůj postoj vůči Německu. Uvědomil si, že jakýkoliv nesouhlas by německým katolíkům uškodil a ve snaze zachránit, co se dá, začal vyjednávat s Franzem von Papenem.²⁴⁰

Vatikán s ohledem na novou politickou situaci v Německu s odkazem na předchozí ujednané smlouvy nemohl jen tak německé katolíky opustit. Hitler krátce po nástupu k moci prohlásil, že bude předchozí dohody Německa s Vatikánem nadále respektovat. Avšak němečtí katolíci zbavení politické representace a nyní bez ochrany strany Centrum museli nalézt novou náhradu, která by jim zabezpečila dosavadní pozici ve státě. Ve své podstatě ani Vatikán nejevil moc zájmu o politický katolicismus, ale snažil se o koncentraci činností katolíků ve svých mimopolitických organizacích.²⁴¹ Proto aby si katolická církev zajistila svá práva a výsady v Německu, nebylo jiné cesty než uzavřít říšský konkordát. Vatikán proto požádal německý episkopát, aby se sešel ve Fuldě a vyjádřil tam své postoje. Episkopát se shodnul na tom, že říšský konkordát je poslední nadějí, kde se zabránilo novému kulturnímu boji.²⁴²

Zpráva ze dne 5. července 1933 ještě podotýká, že Franz von Papen navrhl Vatikánu dohodu podobnou konkordátu s Itálií. Vatikán si do toho přál, aby vedle katolické akce byly samostatně uznány i dělnické katolické organizace a asociace katolické mládeže. Výsledky tohoto jednání nebyly v době psaní této zprávy ještě známé, ale Vladimír

²³⁸ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 168; AMZV, Politická zpráva-Vatikán, Vladimír Radimský 30.6.1933.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 5.7.1933.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 169.

Radimský zde uvádí, že Papen se na všech 32 bodech říšského konkordátu dohodl se státním sekretářem Pacellim dne 3. července roku 1933 a telegraficky žádal Berlín o zmocnění k parafování.²⁴³

Zpráva ze dne 15. července 1933 popisuje, že místo telegrafické odpovědi se Papen dočkal příjezdu ministra vnitra Rudolfa Buttmana, který s sebou přivezl zcela nový návrh konkordátního textu. Návrh byl pro Vatikán nepřijatelný a musel být vytvořen kompromis, podle něhož byl základem návrh sjednaný mezi Franzem von Papenem a Eugeniem Pacellim.²⁴⁴ K podepsání říšského konkordátu došlo dne 20. července 1933. Celkem se text skládal ze 34 bodů a závěrečného protokolu.²⁴⁵

Podepsání ze strany Vatikánu se zúčastnili Eugenio Pacelli, Giuseppe Pizzardo, Giovanni Battista Montini a Ludwig Kaas. Ze strany Německa se podpisu zúčastnili Franz von Papen, Rudolf Buttman a sekretář německého vyslanectví Eugen Klee.²⁴⁶ Z jednání pochází fotografie, podle které mají všichni přítomní strnulý výraz. Státní sekretář Pacelli byl po podpisu obdarován Madonou z míšeňského porcelánu. Papen získal papežskou medaili. Německý ministr vnitra Rudolf Buttman získal fotografii papeže ve stříbrném rámu a německé vyslanectví v Římě darovalo Vatikánu na charitativní účely celkem 25 tisíc lir.²⁴⁷

Podepsání říšského konkordátu popisuje Vladimír Radimský ve zprávě ze dne 24. července 1933. Přítomnost Ludwiga Kaase, který se rozhodnul nevracet se do Německa, byla vyzdvihována jako fakt, že po podpisu byl u papeže přijat dříve než Franz von Papen. Dále do zprávy přidává celý text říšského konkordátu a informuje o tom, že o podpisu byl Hitler telegraficky informován státním sekretářem Pacellim. Ten v telegramu pravil, že: *„díky grandiosní koncepci Hitlerově o úloze křesťanské církve při budování třetí říše, mohlo býti dokončeno dílo, které později bude pokládáno za historický čin národního socialismu. Jen návrat k zásadám křesťanství, nacionalismu a socialismu zajistí západní kultuře úspěšnou obranu proti všem útokům.“*²⁴⁸

Proti říšskému konkordátu zazněly i negativní hlasy z řad členů Národně socialistické německé dělnické strany, zejména to byli německý ministr propagandy Joseph Goebbels a šéf bezpečnostní služby Reinhard Heydrich, ale i další představitelé, kteří kolem sebe

²⁴³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 5.7.1933.

²⁴⁴ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 15.7.1933.

²⁴⁵ GERMANN, Hanns Georg. *Fünf Jahre Reichskonkordat mit der römischen Kirche*, s. 39.

²⁴⁶ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 113.

²⁴⁷ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 145.

²⁴⁸ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 24.7.1933.

vytvořili radikální křídlo, které se pokoušelo jednání o říšském konkordátu sabotovat násilnými incidenty proti katolické církvi. Jednání o konkordátu však probíhala velice rychle.²⁴⁹

Ještě zprávě ze dne 24. července 1933 Vladimír Radimský podotkl, že říšský konkordát nese známky rychlého sjednávání, což vyvolalo znepokojení Rakouska, neboť podepsáním říšského konkordátu pokládalo svoji vlastní pozici vůči Německu za zeslabenou, jelikož v té době ještě nebyl ratifikován rakouský konkordát. Na Vatikán naléhal i polský kardinál August Hlond, který po Vatikánu žádal, aby vytvořil prohlášení ke své politice k jiným státům, neboť podepsáním říšského konkordátu v nich nedojde k určitým změnám.²⁵⁰

Zpráva ze dne 16. srpna 1933 informovala o tom, že v katolickém tisku a tisku Národně socialistické strany docházelo k velkým rozdílům, což ostře kritizoval francouzský tisk.²⁵¹ Dne 26. července 1933 vydal proto deník *L'Osservatore Romano* komentář k určitým článkům říšského konkordátu. Francouzský tisk však nepřestával vyzdvihoval rozdíly ve výkladu a zaměřil se i na sterilizační zákon, k jehož usnesení došlo dne 15. července 1933, týden před podepsáním konkordátu. Do té doby byl sterilizační zákon chován v tajnosti. To vyvolalo otázku, zda by včasné publikování sterilizačního zákona neprojevovalo své důsledky na podepsání konkordátu. Statní sekretář Eugenio Pacelli na to reagoval tím, že Vatikán nemohl nechat německé katolíky bez ochrany, a z tohoto hlediska se má na říšský konkordát pohlížet.²⁵²

Následující zpráva ze dne 14. září 1933 informuje o výměně ratifikací říšského konkordátu mezi Vatikánem a Německem. Ratifikace byla několikrát odvolána vzhledem k rozdílům ve výkladu a nespokojeností papeže Pia XI. s německou politikou v otázkách církevních záležitostí.²⁵³ K výměně došlo dne 10. září 1933 a během ní si němečtí zástupci vyslechli kritiku ze strany Vatikánu a získali listinu stížností ohledně způsobu výkladu jednotlivých článků konkordátu. Německo bylo ochotné o těchto otázkách s Vatikánem jednat dál tak, aby došlo k vzájemné dohodě. Nabídlo Vatikánu jakýsi *Modus vivendi* v otázkách o liteře a duchu konkordátu. Obě strany se však dohodly

²⁴⁹ LEWY, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*, s. 77; Šmíd, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 113.

²⁵⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 24.7.1933.

²⁵¹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 16.8.1933.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 14. 9. 1933.

na prozatímním jednání v těchto otázkách, čímž klesnul význam ratifikace na pouhou formalitu.²⁵⁴

Vzhledem k tomu, že se katolická církev vzdala svého politického působení, skládala proto všechny své naděje do uzavření říšského konkordátu. V té době se ještě zdálo, že k zachování svobody v náboženských kruzích stačilo ujednání několika smluv mezi státem a církví. Dokonce se tento způsob řešení sporných otázek mezi státem a církví jevil v očích německých katolíků lépe než prostřednictvím parlamentních válek.²⁵⁵ Kdyby Německo smlouvu o říšském konkordátu porušilo, měl Vatikán k dispozici smlouvu, díky které by mohl vznést své protesty. Smlouva obsahovala tajný dodatek, díky kterému by v případě branné povinnosti byla vyňata část katolických duchovních a jejich zbytek by sloužil jako zdravotní personál.²⁵⁶

4.3 Perzekuce katolických věřících a diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem ve druhé polovině 30. let

Po podepsání říšského konkordátu byl v Německu přijat sterilizační zákon, který byl podle zprávy z československého vyslanectví ze dne 16. srpna 1933 ustanoven již týden před podepsáním. Zákon byl v rozporu církevními doktrínami, neboť podle něho se museli podrobit nucené sterilizaci všichni, kteří byli považováni za slabomyslné.²⁵⁷ Nacisté potom začali podnikat útoky proti farním školám a usilující o vytvoření své vlastní církve, která by skloubila katolíky s protestanty dohromady.²⁵⁸ Vztahy mezi Vatikánem a Německem se necelého půl roku po podepsání říšského konkordátu začaly rapidně zhoršovat.

Vladimír Radimský přibližuje ve zprávě ze dne 2. ledna 1934 to, že Německo nehodlalo dodržovat své závazky Vatikánu, a to ani poté, co němečtí katolíci ve volbách do říšského sněmu v roce 1933 primárně volili Národně socialistickou německou dělnickou stranu.²⁵⁹ Během podzimu roku 1933 docházelo k útokům proti katolickým organizacím a školám stále častěji.²⁶⁰

Zpráva ze dne 2. ledna 1934 uvádí, že přiostrující se situace v Německu vedla k tomu, že Hermann Göring během své návštěvy Říma nebyl přijat na audienci u papeže Pia XI.

²⁵⁴ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1933, Vladimír Radimský 14. 9. 1933.

²⁵⁵ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*, s. 273.

²⁵⁶ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 116.

²⁵⁷ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*, s. 200.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 200.

²⁵⁹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 2. 1. 1934.

²⁶⁰ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 118.

Dále se ve zprávě píše, že katolická církev odmítá z dogmatických důvodů sterilizační zákon. Dokonce Vatikán vydal pokyn německým biskupům, který zakazoval katolickým věřícím lékařům zúčastňovat se sterilizačních operací.²⁶¹ I obyčejní němečtí katolíci zavrhovali eutanázii. Během let 1940 až 1941 bylo celkově zabito 70 tisíc německých obyvatel považovaných za slabomyslné. Většina z nich byla zabita v koncentračních táborech. Dokonce v bavorské vesnici Asberg došlo k protestům místních obyvatel proti hromadnému zabíjení eutanázií. Protestů se zúčastnili i členové nacistické strany.²⁶²

Zpráva ze dne 9. února 1934 popisuje informaci, že od výměny ratifikačních dokumentů říšského konkordátu nedošlo ke změnám jeho výkladu tak, aby byla mezi Německem a Vatikánem vytvořena vzájemná dohoda. Jednání ohledně nejdůležitějších článků říšského konkordátu však nadále zůstávala na mrtvém bodě.²⁶³ V březnu roku 1934 vypracovali dva jezuité, Franz Hürth a Johannes Baptista Rabeneck, analýzu knihy Adolfa Hitlera *Mein Kampf* a jeho politických a náboženských názorů. Ve svých 26 tezích označili názory Adolfa Hitlera za bludné. Jejich teze se později staly základem pro encykliku *Mit brennender Sorge*. Teze byly v roce 1935 předloženy představitelům Vatikánu, což je přimělo k názorům, že mezi nacismem a katolicismem neexistuje smír.²⁶⁴

Vladimír Radimský ve zprávě ze dne 9. února 1934 zdůrazňuje, že vyostření vztahů mezi Německem a Vatikánem má původ v dogmaticky povýšených názorech v těchto dvou různých ideologiích, které se projevovaly různými způsoby.²⁶⁵ Vatikán v té době ještě zakázal knihu předního nacistického ideologa Alfreda Rosenberga *Mýtus dvacátého století*. Rosenberg v této knize prohlásil, že bůh stvořil lidi jako oddělené rasy, kterým je nadřazena rasa árijská. Také prohlásil, že Ježíš Kristus byl árijec, jehož učení znesvětili židovští apoštolové a katolictví je dítětem jejich vlivu.²⁶⁶

Radimského zpráva tento zákaz detailně přibližuje. Deník *L'Osservatore Romano* dne 7. února roku 1934 vydal článek pod názvem „Kniha odporného klamu“, kde tuto knihu ostře zkritizuje. Píše zde: „*Je to kniha fantastická, která musí být zavržena všemi křesťany bez rozdílu. Křesťanství má být nahrazeno náboženstvím rasy. Dílo protipedagogické, protikřesťanské, protinárodní a nelidské je nyní rozšiřováno v 73 000 kopiích mezi*

²⁶¹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 2. 1. 1934.

²⁶² CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII*, s. 184.

²⁶³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 9.2.1934.

²⁶⁴ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 119.

²⁶⁵ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 9.2.1934.

²⁶⁶ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*, s. 202.

*mládeži. Je to obhajoba nejbrutálnějších tyranů a obsahuje nesčetné urážky Krista, sv. Trojice a celého systému věroučného. Jidášské nadávky spisovatelovy neušetří jediné osoby, nauky nebo věci svaté křesťanství. Papež je zkarikován, jeho činnost i každý dokument jím vydaný zesměšněn.*²⁶⁷

V následující zprávě ze dne 14. února 1934 Radimský informuje o tom, že tato kniha byla Vatikánem přidána na seznam zakázaných knih spolu s knihou německého filozofa Ernsta Bergmanna *Die deutsche Nationalkirche*.²⁶⁸ Tímto zákazem nemohl tyto knihy vlastnit žádný z praktikujících katolíků, což vyvolalo obrovský problém, neboť kniha Alfreda Rosenberga byla povinnou literaturou ve školství.²⁶⁹

O ideologickém konfliktu mezi nacismem a katolickou církví informovala i zpráva ze dne 10. dubna 1934. Když byla Rosenbergova kniha vydána, znamenalo to jasný důkaz o tom, že se obě ideologie nedokážou sblížit v základním hledisku dogmatismu. Vatikán proti tomuto problému s velkou razantností vystoupil. Boj se v tomto hledisku zaměřil především na německou mládež, které byla kniha primárně určena.²⁷⁰ Zákaz knihy *Mýtu dvacátého století* umožnil Adolfu Hitlerovi vytvořit kampaň dehonestující katolickou církev. Jakékoliv reakce na tuto knihu byly radikálně potlačovány.²⁷¹

Ze zprávy dne 10. dubna 1934 se také dozvídáme, že Pius XI. ve svém velikonočním listě promlouval v německém jazyce převážně ke katolickým mládežnickým spolkům v Německu. Pochválil v něm jejich odpor vůči vládním perzekucím a ujistil je, že udělá vše, co bude v jeho silách, aby katolickou mládež v Německu ochránil. Podle této zprávy je za nedodržování říšského konkordátu ze strany Německa převážně odpovědný státní sekretář Eugenio Pacelli, neboť souhlasil s rozpuštěním strany Centra za podpis říšského konkordátu. Státní sekretáře se však zastal deník *L'Osservatore Romano* s poukazem na článek 32. říšského konkordátu, který zakazoval katolickým duchovním účast v jakýkoliv politických stranách.²⁷²

Podle zprávy ze dne 18. dubna 1934 se šířily pověsti o Pacelliho odstoupení z pozice státního sekretáře. Jako příčina jeho odchodu bylo uváděno nedodržování říšského konkordátu z německé strany a jeho nepřilíživý postup vůči Německu. Samotní němečtí katolíci proti němu poslali několik stížností převážně za to, že kvůli podpisu

²⁶⁷ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 9.2.1934.

²⁶⁸ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 14.2.1934.

²⁶⁹ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 198

²⁷⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 10.4.1934.

²⁷¹ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 198.

²⁷² AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 10.4.1934.

říšského konkordátu souhlasil s rozpuštěním Centra.²⁷³ Zpráva ještě dodává, že Pacelliho obvinění jsou více méně všeobecná a za konfliktem mezi Vatikánem a Německem stojí komplikovanější věci. Samotný Pacelli se však netajil tím, že se ve funkci státního sekretáře necítil příliš šťastně a několikrát papeže Pia XI. prosil, aby jej této funkce zprostil, ale Pius XI. jeho odvolání vždy odmítnul.²⁷⁴

V létě roku 1934 proběhla organizovaná akce nazvaná *Noc dlouhých nožů*. Jednalo se o nacistickou čistku nepohodlných lidí, mezi kterými byli někteří představitelé nacistické strany, kteří se zasloužili o její vzestup, jako např. Ernst Röhm, Gregor Strasser, Kurt von Schleicher a Karl Ernst. Mezi nimi byli i představitelé z řad německých katolíků jako např. představitelé katolické akce v Německu Erich Klausener a Edgar Jung, vedoucí sportovních katolických organizací Adalbert Probst, vůdce katolické mládeže Fritz Beck a novinář Fritz Gerlich.²⁷⁵

Mezitím však došlo k nepatrnému zlepšení vztahů mezi Vatikánem a Německem, o čemž pojednává zpráva ze dne 11. července roku 1934. Důvodem bylo, že došlo k posunu při jednání ve věcech říšského konkordátu, které byly do té doby neúspěšné. Vatikán si na konkordátu hodně zakládal a nadále trval na jeho projednávání s Německem. K posunu v jednání také došlo díky katolíkům v Sársku a v Rakousku. Jak Sárští, tak Rakouští katolíci nutili své státníky ke zlepšení vztahů ke katolické církvi.²⁷⁶ Vzhledem k následujícím odstavcům je důležité popsat situaci v Rakousku po roce 1934. Rakousko se nacházelo ve velmi tíživé politické situaci. Po podpisu Saint-Germainské smlouvy muselo část svých území odevzdat Československu. Dne 5. července roku 1933 Vatikán podepsal s Rakouskem konkordát, který vznikl souběžně s říšským konkordátem. Na rozdíl od Německa rakouská vláda konkordát dodržovala, a pro Vatikán byl proto mnohem výhodnější než říšský konkordát.²⁷⁷ Rakouský konkordát byl sice podepsán dne 5. července roku 1933, ale ratifikován byl až 1. května roku 1934. Výměnu ratifikačních listin popisuje Vladimír Radimský ve zprávě ze dne 3. května 1934. Ratifikaci odkládal rakouský kancléř Engelbert Dollfuss, neboť se obával určitých komplikací v rakouském parlamentu. V té

²⁷³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 18.4.1934.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 156.; Šmíd, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 120.

²⁷⁶ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 11.7.1934.

²⁷⁷ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*, s. 393.

době totiž Rakousko zavádělo novou ústavu a ratifikace konkordátu probíhala spolu s ní.²⁷⁸

Do zprávy Vladimír Radimský přidal celý text rakouského konkordátu a uvádí zde, že Vatikán byl podpisem rakouského konkordátu velice spokojený. Od roku 1866 platily v Rakousku liberalistické zákony, které omezovaly církevní svobodu. Během vlády monarchie byly tyto zákony používány velmi benevolentním způsobem, s čímž byl Vatikán zcela spokojen. Změna však nastala během období republiky. Rakouská vláda liberalizační zákony praktikovala bez ohledu na dřívější benevolentnost monarchie v tomto směru. Díky tomu hrozil i konflikt mezi státem a církví, čemuž se podepsáním rakouského konkordátu zabránilo.²⁷⁹

Když byl dne 25. července roku 1934 rakouský kancléř Engelbert Dollfuss zavražděn, Vatikán toho velice litoval. Podle zprávy ze dne 1. srpna 1934. Dollfuss během své vlády udržoval s Vatikánem dobré vztahy a měl zásluhu na podepsání rakouského konkordátu. Vatikán se k jeho smrti vyjádřil těmito slovy: „*když již téměř dosaženo bylo cíle tak dlouho a trpělivě vyčkávaného, odchází muž, jenž bude v daných poměrech jen velmi těžko nahraditelný a jenž byl takřka jedinou zárukou, že dílo započaté provede až do nejposlednějších důsledků*“.²⁸⁰ Jelikož byl Dollfuss zavražděn rakouskými nacisty vázanými na nacistickou stranu v Německu, nebylo v té době jasné, jaké důsledky z toho vyvodí Vatikán ke vztahu k Německu. Prozatím však odmítnul potvrdit dohodu vztahující se k říšskému konkordátu.²⁸¹

Na začátku srpna roku 1934 došlo v Německu k úmrtí říšského prezidenta Paula von Hindenburga a všechny jeho pravomoci byly sloučeny s funkcí říšského kancléře Adolfa Hitlera.²⁸² O jeho smrti informovala zpráva z československého vyslanectví ze dne 7. srpna 1934. Po jeho úmrtí a sloučení pravomocí s Hitlerovou funkcí si Vatikán kladl otázku, zda by bylo možné s nacistickou stranou uzavřít mír, anebo přejít od defenzivy k útoku.²⁸³ Vatikán v těchto krocích jednal opatrně, ale měl jasno v tom, že bude nadále bránit dědictví Dollfussovy politiky proti jakýmkoliv snahám ze strany Německa

²⁷⁸ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 3. 5. 1934.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 1. 8. 1934.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² CÍLEK, Roman. *Jak se krade moc: Osudové chvíle Německa (1933–1934)*. Praha, 2021. s. 323–325.

²⁸³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 7. 8. 1934.

o změnu politické situace v Rakousku. V tomto případě se Vatikán nebál ani přímé roztržky s Německem.²⁸⁴

²⁸⁴ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 7. 8. 1934.

5 Diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem ve druhé polovině 30. let

Ještě zpráva ze dne 7. srpna 1934 dodává, že vraždy některých představitelů katolických organizací a různé zločiny spáchané na ostatních kněžích byly poslední kapkou do přetékajícího poháru.²⁸⁵ Zpráva ze dne 11. října roku 1934 uvádí, že vzhledem k těmto zločinům Vatikán rozpoutal proti Německu útočnou kampaň prostřednictvím tisku. Po Dollfusově zavraždění a úmrtí Paula von Hindeburga se situace stupňovala tak, že hrozila diplomatická roztržka mezi oběma státy. Ovšem předchozí události nestačily k tomu, aby byla diplomatická roztržka formálně provedena.²⁸⁶ Vatikán prozatím odmítl dohodu vztahující se k říšskému konkordátu. Z hlediska vztahů mezi oběma státy byla tato dohoda důležitá, neboť na ní závisela celá existence říšského konkordátu. Vatikán se poté zaměřil na otázky ohledně sárského plebiscitu.²⁸⁷

Sársko bylo území, které na základě Versailleské smlouvy spadalo pod kontrolu Společnosti národů, jehož spravováním byla pověřena Francie. Většinu obyvatel Sárska tvořili Němci převážně katolického vyznání. Nyní, po patnácti letech, se mohli obyvatelé Sárska svobodně rozhodnout a na výběr měli tři možnosti: za první zachovat status quo, za druhé spojit se s Francií a za třetí spojit se s Německem.²⁸⁸ Jednání o Sárském plebiscitu zachycuje zpráva ze dne 10. ledna roku 1935. Vatikán se neshodl s Francií ohledně pravomocí německých biskupů, neboť Francie po Vatikánu žádala, aby bylo toto území z jejich pravomocí vyňato.²⁸⁹ Vatikán dával přednost zachování statu quo, a aby omezil velký vliv německých biskupů, zřídil zde funkci svého pozorovatele, kterou byl nejprve pověřen amasijský arcibiskup Gustavo Testa. Později tuto funkci zastával Giovanni Panico, tehdejší vatikánský chargé d'affaires²⁹⁰ v Praze.²⁹¹

Referendum o Sárském plebiscitu se konalo dne 13. ledna roku 1935. Většina z celkového počtu 540 tisíc obyvatel Sárska se rozhodla pro připojení k Německu.²⁹² V tomto rozhodnutí sehráli velkou roli trevírský biskup Franz Rudolf Bornewasser a špýrský biskup Ludwig Sebastian, kteří zastávali proněmecké postoje, a samozřejmě

²⁸⁵ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 7. 8. 1934.

²⁸⁶ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1934, Vladimír Radimský 11. 10. 1934.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ LEWY, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*, s. 182.

²⁸⁹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1935, Vladimír Radimský 10. 1. 1935.

²⁹⁰ Jedná se o diplomatickou funkci, kterou je pověřena osoba za účelem dočasného vedení zastupitelského úřadu v zahraničí.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 128.

i němečtí nacisté. Nacisté se obávali, že by se zdejší obyvatelé rozhodli k zachování k statusu quo a pomocí své propagandy je přesvědčovali k připojení se k Německu.²⁹³

Vatikán měl z výsledku referenda jisté obavy. Zpráva ze dne 5. února roku 1935 popisuje obavu Vatikánu z možné ofenzívy národního socialismu, který by následoval po sárském plebiscitu. To souviselo s nejistotou východních hranic Německa, neboť deník *L'Osservatore Romano* informoval dne 25. ledna 1935 o tom, že některé německé tisky v těchto otázkách vyvolávaly velké znepokojení.²⁹⁴ Podrobněji o tom informoval katolický italský deník *L'Avvenire d'Italia*, který se obával situace dění v Rakousku a návratu ofenzivního národního socialismu. Deník se také zabýval schůzí německých spolků v Karlových Varech, s čímž vyjádřil obavu před možnými represáliemi ze strany českých obyvatel.²⁹⁵

Zpráva ze dne 9. dubna roku 1935 informuje, že události po sárském plebiscitu a po návratu ofenzivního národního socialismu na politickém a náboženském poli je možné označit za mezník v diplomatických vztazích mezi Vatikánem a Německem. Vatikán o výsledku sárského plebiscitu nikdy nepochyboval a svým benevolentním chováním k němu i nepřímo dopomohl.²⁹⁶ Na druhou stranu pocítil jisté zklamání. Od Německa totiž očekával jistou kompenzaci v diplomatických a církevních kruzích. Ovšem očekávaný výsledek takzvané pacifikace Evropy se nedostavil, podobně tomu bylo i v církevních záležitostech. V církevních otázkách deník *L'Osservatore Romano* dokonce prohlásil, že: „*Německo překonává dokonce i bolševismus, jenž pouze neguje a potírá křesťanství*“²⁹⁷.

Vztahy se ještě dále přiostrily dne 7. července 1935, kdy říšský ministr, Wilhelm Frick, oznámil vládní rozhodnutí dekonfesionalizovat veřejný život. Na základě tohoto rozhodnutí měly být omezeny katolické mládežnické spolky. Později, když chtěl říšský ministr církví Hanns Kerrl přezkoumat počet těchto spolků, se němečtí biskupové shodli na tom, že mu předloží jednotný seznam, aby nedošlo k rozdílnům.²⁹⁸ Jednání se však vlekla několik měsíců bez jakékoliv odpovědi.²⁹⁹

²⁹³ LEWY, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*, s. 183–184.

²⁹⁴ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1935, Vladimír Radimský 5. 2. 1935.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1935, Vladimír Radimský, 9. 4. 1935.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 195–196.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 196.

Podle zprávy ze dne 12. října 1935 Vatikán zaujal k oznámení Wilhelma Fricka odmítavý postoj a bral to jako oficiální vypovězení nepřátelství. Frick také prohlásil, že nehodlá trpět odpor katolíků proti sterilizačním zákonům a odkazoval na říšský konkordát, který zavazoval katolíky k dodržování německých zákonů. Vatikán konstatoval, že sterilizační zákony odporují právu božskému a Německo se tak podle něho dopustilo porušení článku číslo jedna říšského konkordátu, který zaručoval katolíkům svobodu vyznání.³⁰⁰

Ze zprávy ze dne 22. července 1935 vyplývá, že mezi Vatikánem a Německem nadále probíhal zákulisní boj, jehož atmosféru přiosťrovaly různé incidenty jako např. papežská audience dvou německých jinochů, kteří ve Vatikánu reprezentovali katolické mládežnické organizace. Při návratu do vlasti došlo na hranicích k zákroku, během kterého bylo šest členů této výpravy zatčeno. Incident vyvolal nesváry mezi deníkem *L'Osservatore Romano* s německým tiskem.³⁰¹ V září 1935 se konal v Norimberku sjezd Národně socialistické německé dělnické strany, během kterého začaly platit Norimberské rasové zákony. Tyto zákony se připravovaly již od dubna 1933, kdy byl přijat zákon na obnovení úřednictva z povolání jakožto stavu. Tím nacisté odstranili všechny židovské úředníky. Podle *říšského občanského zákona* byla odepřena občanská práva všem židovským obyvatelům a *zákon na ochranu krve* jim zakazoval uzavírat manželství s příslušníky *árijské rasy*.³⁰²

Norimberskému sjezdu se věnovala zpráva ze dne 16. září 1935. Pozornost Vatikánu zaujal projev Adolfa Hitlera, ve kterém prohlásil, že je třeba vyhlásit boj „katolickému zkorumpovanému centru“. Vatikán tato věta překvapila, neboť katolická strana Centrum neexistovala již dva roky. Státní sekretář Pacelli se k této otázce nějak zvlášť nevyjadřoval, ale trval na stanovisku, že německý klérus se nevěnuje politickým činnostem a zastává se morálních a dogmatických principů. Podotýkal také, že Německo nadále porušuje pravidla říšského konkordátu.³⁰³

Po přijetí Norimberských rasových zákonů byli vystaveni nátlaku i někteří představitelé katolické církve a katolické spolky mládeže, z nichž některé byly zakázány kvůli své politické činnosti a byly donuceny k dobrovolnému rozpuštění a přechodu do nacistických spolků. Podle zprávy ze dne 12. října 1935 Wilhelm Frick žádal ještě

³⁰⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1935, Vladimír Radimský 12. 10. 1935.

³⁰¹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1935, Vladimír Radimský 22. 7. 1935.

³⁰² MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*, s. 278–279.

³⁰³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1935, Vladimír Radimský 16. 9. 1935.

o odnáboženštění katolických organizací, které obvinil z rozkolu společenského života v Německu. Vatikán se proti tomu ohradil a spatřil v tom porušení článku číslo 32 říšského konkordátu, který zaručoval státní ochranu těchto organizací. Koncem roku 1937 byly všechny katolické mládežnické organizace zrušeny. Spolu s nimi bylo zrušeno i 82 katolických škol. Perzekuce se dotkla i klášterů, které byly často prohledávány a jejich řeholníci byli vystavováni represím.³⁰⁴

Na podzim roku 1936 utrpěl Pius XI. vážné zranění hlavy, které bylo způsobeno pádem. K tomu se přidaly vážné srdeční komplikace, v důsledku čehož byl Pius XI. až do své smrti upoután na lůžko. Všichni proto očekávali, že nastane nové konkláve. Ve Vatikánu se tak shromáždilo několik zahraničních novinářů, kteří zde očekávali někoho, kdo jim přinese klíčovou informaci o tom, až Pius XI. zemře. Papežovi se však začalo dařit lépe. Po čase vrátil k pořádání veřejných audiencí. Kvůli bolestí nohou musel být přenášen na židli a v zahradách Vatikánu chodil pouze o holi.³⁰⁵ Nadále se zhoršovaly vztahy s Německem, a v této souvislosti bylo důležité vydání papežské encykliky *Mit brennender Sorge* v roce 1937.

5.1 Vydání encykliky *Mit brennender Sorge* v Německu

Vzhledem k útokům na katolickou církev v Německu požádali biskupové na Fuldské konferenci v létě roku 1936 papeže Pia XI., aby vydal encykliku, v níž by nabádal Německo k dodržování říšského konkordátu.³⁰⁶ Encyklika nesla název *Mit brennender Sorge* (S palčivou starostí) a byla připravovaná od ledna do března roku 1937 v utajení v Římě. Její text připravil státní sekretář Eugenio Pacelli spolu s představiteli německého biskupského kléru, Michaelem von Faulhaberem a Adolfem von Bertramem. Aby se předešlo podezřívání katolické církve gestapem z protistátních činností, byla cesta německých biskupů do Říma považována za návštěvu *ad limina*.³⁰⁷

Tuto událost přibližuje zpráva ze dne 1. února roku 1937. Návštěva německých biskupů v rámci návštěvy *ad limina* se zcela vymykala a bylo jasné, že je za tím jiný důvod, neboť bylo zvláštní, že němečtí biskupové byli přijati u Papeže Pia XI. zrovna v době jeho nejhoršího zdravotního stavu.³⁰⁸ Z jistých rozhovorů s vatikánskými

³⁰⁴ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1935, Vladimír Radimský 12. 10. 1935; ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 130–131.

³⁰⁵ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*, s. 243–248.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 249–250.

³⁰⁷ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 154.

³⁰⁸ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1937, Vladimír Radimský 1. 2. 1937.

představiteli získalo československé vyslanectví informaci, že němečtí biskupové považují mírové řešení postupu mezi Vatikánem a Německem za vyloučené. Navrhli proto mnohem radikálnější řešení, které by okamžitě vypovědělo roztržku katolické církve s německými představiteli. Kvůli tomu vypracovali i dvě verze pastýřského listu, ve kterých měla být současné situace sdělena katolickým věřícím v Německu. To se však nelíbilo státnímu sekretáři Pacellimu, který o tom přesvědčil i papeže Pia XI. a návrh německých biskupů byl zamítnut.³⁰⁹

Text encykliky byl přečten ve všech německých kostelech dne 21. března 1937. O tom, jak byl text encykliky přijat, popisuje zpráva ze dne 23. března 1937. V Itálii vzbudila encyklika velkou pozornost a v souvislosti s jejím vydáním musel italský fašistický vůdce Benito Mussolini ukončit svou zahraniční cestu po Africe a vrátit se zpět do Itálie. Vladimír Radimský se ve zprávě domníval, že patřičného ohlasu se text encykliky dočká i v Maďarsku a v Rakousku.³¹⁰

Zpráva ještě zmiňuje, že text encykliky byl publikován v deníku *L'Osservatore Romano* až po přečtení v německých kostelech dne 22. března 1937. Důvodem byly obavy Vatikánu, aby se přečtení textu encykliky v Německu nezabránilo.³¹¹ Encyklika měla být jakýmsi diplomatickým kompromisem ve vztazích Vatikánu a Německa. V žádném případě neměla za cíl vyprovokovat vypovězení říšského konkordátu, a aby nedošlo k nesvárům, byly z ní odstraněny znaky odsouzení nacistické ideologie.³¹²

Současně jako tato encyklika byla dne 19. března 1937 papežem Piem XI. vydána další encyklika pod názvem *Divini Redemptoris* (O bezbožeckém komunismu). Tato encyklika odsuzovala komunistickou ideologii a narozdíl od předchozí encykliky se zaměřovala na perzekuci katolické církve v zemích, kde v té době dominovaly myšlenky komunismu, jako byl např. Sovětský svaz, Španělsko a Mexiko.³¹³ Encykliku přibližuje zpráva ze dne 20. března 1937, která obsahuje připomínku papeže Pia XI., že myšlenky komunismu zavrhovali ve svých encyklikách již papež Pius IX. a Lev XIII.³¹⁴ Vydání těchto dvou encyklik vzbudilo v očích nacistických pohlavárů velkou nevoli. I když se encyklika

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1937, Vladimír Radimský 23. 3. 1937.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² BESIÉR, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 224.

³¹³ Tamtéž, s. 225–226.

³¹⁴ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1937, Vladimír Radimský 19. 3. 1937.

vyhýbala odsouzení nacismu, přesto ji považovali za podvrh. Podniky, které se podílely na jejím vydání, byly zavřeny a většina jejich zaměstnanců byla uvězněna.³¹⁵

Následovaly další represálie a perzekuce proti katolické církvi, o čemž pojednává zpráva ze dne 30. června 1937. Po vydání encykliky *Mit brennender Sorge* zakázalo říšské ministerstvo školství zápisy na katolická gymnázia, a poté, co všichni studenti dokončí své vzdělání, měla být tato gymnázia zavřena. Náboženská výuka v německých školách měla být vedena ideou německého křesťanství, kterou formuloval říšský vůdce mládeže, Baldur von Schirach. Ten prohlásil že: „*Kdo slouží vůdci, slouží Německu, kdo slouží Německu, slouží bohu.*“ To kritizoval především deník *L'Osservatore Romano*, jenž tento způsob výuky označil za shodný s výukou na školách v Sovětském svazu a ve Španělsku.³¹⁶

Zpráva obsahovala informaci, že vydání encykliky způsobilo aféru i na diplomatickém poli. Německý vyslanec Diego von Bergen předal vatikánským představitelům protestní nótu, v níž se Německo vyhrazuje proti vydání encykliky, neboť v ní spatřovalo vměšování do jeho vnitřních politických záležitostí. Na to Vatikán reagoval svou vlastní nótou ze dne 4. května 1937. V této nótě hájil vydání encykliky svým právem a poukazoval na určité vývody v německé nótě.³¹⁷

Reakce na vydání encykliky přicházela i ze zahraničí. Nejznámější je projev chicagského arcibiskupa George Mundeleina, který ke svým 500 diecézních kněží prohlásil: „*Asi se zeptáte, jak je možné, že se národ sestávající ze šedesáti milionům inteligentních lidí podrobí se strachem a v poddanství cizinci, rakouskému tapetáři, a ke všemu ještě mizernému, a několika jeho společníkům, jako je Goebbels a Göring, kteří jim diktují každé hnutí?*“ Přidal k tomu ještě poznámku: „*Pravděpodobně byly všem šedesáti milionům Němcům vyoperovány mozky a oni si toho nevšimli.*“³¹⁸

Tuto reakci ještě přibližuje zpráva Německa ze dne 30. června 1937 jako reakce na tento projev. Německo po tomto projevu napsalo oficiální protest ve Washingtonu a na Vatikán vzneslo požadavek, aby byl projev chicagského kardinála odsouzen. Státní sekretář Eugenio Pacelli na tento požadavek odmítl přistoupit, v důsledku čehož Německo poslalo Vatikánu další protestní nótu, ve kterém chicagského arcibiskupa obvinilo z útoku proti čelním představitelům německé vlády. Dále varovalo Vatikán,

³¹⁵ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 171.

³¹⁶ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1937, Vladimír Radimský 30. 6. 1937.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII.*, s. 171–172.

že pokud se neomluví za výroky chicagského arcibiskupa, přeruší se tím diplomatické vztahy mezi oběma státy.³¹⁹ Po tomto varování opustil německý vyslanec Diego von Bergen Řím, což bylo vykládáno jako první krok k diplomatické roztržce. Předpokládalo se, že i Vatikán odvolá svého apoštolského nuncia v Německu, Cesara Orseniga, k čemuž nakonec nedošlo.³²⁰

V Německu nadále docházelo k perzekucím katolických věřících, spousta z nich byla poslána do koncentračních táborů. Do konce roku 1939 bylo v Německu zrušeno celkem 687 klášterů. Ve školách byly odstraňovány křesťanské kříže a byly preferovány učebnice s protináboženskou rétorikou. Omezován byl i katolický tisk. Nacisté však nepřikročili k tvrdším represím a katolická církev si vůči německému nacismu udržela mírnější postoj.³²¹ Další důležitou událostí v diplomatických vztazích mezi Vatikánem a německém byl anšlus Rakouska.

5.2 Reakce Vatikánu na rakouský anšlus ve zprávách Československého vyslanectví u Svatého stolce

Po Berchtesgadenské schůzce ze dne 12. února roku 1938 musel rakouský kancléř Kurt von Schuschnigg přijmout do své vlády členy rakouské Národně socialistické německé dělnické strany. Dne 11. března 1938 musel na svůj úřad rezignovat a novým rakouským kancléřem se stal rakouský nacističtí Artur Seyss-Inquart. O dva dny později překročila německá armáda rakouské hranice, čímž došlo k anšlusu rakouského území, které bylo plebiscitem dne 10. dubna 1938 připojeno k Německu. Krátce po anšlusu docházelo v Rakousku k omezování svobod zdejších představitelů katolické církve.³²²

Události po rakouském anšlusu přibližuje zpráva ze dne 25. března 1938. Podle ní byla situace v Rakousku velmi nejistá. Vatikán zaznamenával znepokojivé zprávy o různých incidentech vedených proti katolické církvi, jako např. když docházelo k omezení svobody solnohradského arcibiskupa Sigismunda Waitze, který byl obviněn z toho, že u sebe schovával kompromitující dokumenty, týkající se vztahů francouzských a belgických komunistů.³²³

Dále došlo k uvěznění štýrského arcibiskupa Ferdinanda Pawlikowskiho, omezen byl i katolický tisk.³²⁴ Ve snaze zachování pravidel rakouského konkordátu požádal vídeňský

³¹⁹ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1937, Vladimír Radimský 30. 6. 1937.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 161–162.

³²² Tamtéž, s. 168–169.

³²³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1938, Vladimír Radimský 25. 3. 1938.

³²⁴ Tamtéž.

arcibiskup Theodor Innitzer prostřednictvím Artura Seyss-Inquarta o soukromou schůzi Adolfa Hitlera v hotelu Imperial dne 15. března 1938. Innitzer slíbil Adolfu Hitlerovi věrnost, ale na oplátku po něm požadoval zachování rakouského konkordátu, který garantoval svobodu náboženství, což mu Hitler slíbil.³²⁵

Ze zprávy ze dne 30. března 1938 vyplývá, že Vatikán byl znepokojen způsobem řešení náboženské situace v Rakousku vídeňským arcibiskupem Theodorem Innitzerem. Jeho schůzku s Adolfem Hitlerem pokládal za soukromou iniciativu, ke které se nechtěl vyjadřovat, a proto o ní zakázal deníku *L'Osservatore Romano* jakkoliv referovat. Neopomínal však i možnou verzi, že se v těchto otázkách musel vídeňský arcibiskup německým nacistům podrobit.³²⁶

Dne 18. března 1938 došlo ke konferenci rakouských biskupů ve Vídni. Na této konferenci její předseda Theodor Innitzer vyslovil v pastýřském listu plnou loajalitu Německu. Toto prohlášení vyvolalo ve Vatikánu velké znepokojení a státní sekretář Pacelli označil vídeňského arcibiskupa za ostudu celé církve.³²⁷ Ještě ve zprávě ze dne 30. března 1938 je uvedena informace, že prohlášení v pastýřském listu vyvolalo ve vatikánských kruzích takové znepokojení, že o něm ani nechtěl příliš moc referovat deník *L'Osservatore Romano*. Údajně se v čísle ze dne 29. března 1938 objevila akorát jedna věta: „*Dnes, v neděli, bylo ve všech rakouských kostelech čteno biskupské prohlášení o plebiscitu.*“ Následujícího dne o tomto prohlášení vydal zprávu: „*Oznámili jsme včera, že minulou neděli bylo čteno ve všech kostelech v Rakousku prohlášení rakouského episkopátu o tom, jak se mají věřící zachovati při plebiscitu, který se bude konati dne 10. dubna 1938.*“³²⁸

Do článku přidal deník *L'Osservatore Romano* prohlášení, které Innitzer poslal všem diecézím v Rakousku, které zní: „*Aby se předešlo každému nedorozumění ohledně obsahu prohlášení, jež bude učiněno v Neděli, jest třeba poznamenati, že se tak děje samozřejmě za plné záruky práv Božích a práv církve.*“³²⁹

Následující zpráva ze dne 3. dubna 1938 zachycuje, že vzhledem ke stupňujícím se kritikám ze strany německých křesťanských sociálů v Československu bylo způsobeno to, že Vatikán se vyjádřil k činům vídeňského arcibiskupa Theodora Innitzera. Dne

³²⁵ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 233.

³²⁶ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1938, Vladimír Radimský 30. 3. 1938.

³²⁷ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 172.

³²⁸ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1938, Vladimír Radimský 30. 3. 1938.

³²⁹ Tamtéž.

2. dubna 1938 proto vydal zprávu, ve které prohlásil: „*Vzhledem k různým, často i tendenčním výkladům i ze stran, od nichž by se to nečekalo ve věci známého prohlášení rakouského episkopátu, jsme zmocněni sdělit, za účelem konstatování skutečnosti a vzdálení jakékoli úvahy či otázky rázu politického, že prohlášení toto bylo formulováno a podepsáno bez jakékoliv předchozí dohody nebo dodatečného schválení Vatikánem, jedině pod zodpovědností samotného episkopátu.*“³³⁰ Vatikán v této zprávě opatrným způsobem konstatoval pouze to, že rakouský episkopát provádí svá rozhodnutí na svou vlastní zodpovědnost bez ohledu na to, jestli jsou dobrá nebo špatná.³³¹

Vzhledem k Innitzerovým činům Vatikán zvažoval jeho odvolání z pozice vídeňského arcibiskupa. O tom pojednává zpráva ze dne 7. dubna 1938. Dne 5. dubna 1938 Innitzer náhle přijel do Říma, což přilákalo pozornost novinářů, jelikož ho proti zvyklostem na nádraží nikdo nepřivítal. Následujícího dne se dostavil na audienci u papeže Pia XI., která trvala skoro tři hodiny. Během této audience byl Innitzer donucen učinit prohlášení, na jehož základě musel odvolat svá předchozí tvrzení o německém nacismu. Z pozice vídeňského arcibiskupa nakonec odvolán nebyl, ale vůči Německu se již musel řídit pokyny Vatikánu.³³² Další důležitou událostí v diplomatických vztazích mezi Vatikánem a Německem byla návštěva Adolfa Hitlera v Římě.

5.3 Návštěva Adolfa Hitlera v Římě a jeho vztahy s italským fašistickým vůdcem Benitem Mussolinim

Adolf Hitler bral italského fašistického vůdce Benita Mussoliniho jako svůj vzor, ve své kanceláři měl vystavenou jeho bustu. Mussolini však bral Adolfa Hitlera jako snílka, který je lepší jako řečník než jako vůdce.³³³ K jejich prvnímu setkání došlo již o čtyři roky dříve v Benátkách, v roce 1937 navštívil Mussolini Adolfa Hitlera v Berlíně. Zvykem bývalo, že když nějaký představitel státu s vazbami na Vatikán navštívil Itálii, většinou požádal i o audienci u papeže.³³⁴ Papež Pius XI. byl zpočátku Hitlerovo návštěvou v Římě velmi nadšený, neboť to byla pro něj dobrá příležitost, díky které by se s ním daly prodiskutovat otázky týkající se církevních záležitostí v Německu.³³⁵

O této události pojednává zpráva ze dne 30. dubna 1938. Hitlerova návštěva nebyla pro papeže Pia XI. jenom příležitostí k rozhovoru o církevních záležitostech v Německu,

³³⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1938, Vladimír Radimský, 3. 4. 1938.

³³¹ Tamtéž.

³³² AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1938, Vladimír Radimský, 7. 4. 1938.

³³³ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*, s. 198.

³³⁴ BESIÉR, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 245.

³³⁵ Tamtéž, s. 245.

ale také k probrání situace katolické církve v Rakousku.³³⁶ Jeho audience však nebyla německými diplomaty doporučena, což rozčílilo i Mussoliniho, který po italském vyslanci v Německu, Massimu Magistratim, znovu požádal o její doporučení, ale odpovědi se nedočkal.

Zpráva ještě uvádí, že Pius XI. se chystal dne 30. dubna 1938 k odjezdu na své letní sídlo v Castel Gandolfo. To neznamenal, že by k audienci nemohlo dojít, ale německá vláda do té doby nepodala návrh na její doporučení a vzhledem k tomu, jak se na návštěvu připravoval Benito Mussolini, bylo jasné, že ho ani nedodá. Mussolini se na návštěvu připravoval velice pečlivě, proti čemuž Vatikán protestoval.³³⁷ Pius XI. byl způsobem přivítání rozhořčen takovým způsobem, že se rozhodl zavřít všechna muzea ve Vatikánu a biskupům byla zakázána účast na uvítacích slavnostech.³³⁸

Do Říma přijel Hitler vlakem dne 3. května 1938 a byl doprovázen svými stranickými kolegy: Josephem Goebbelsem, Heinrichem Himmlerem, Rudolfem Hessem a Joachimem von Ribbentropem. Na nádraží ho přivítal italský král Viktor Emanuel III. spolu s Benitem Mussolinim. Potom následoval průjezd městem v kočáře, během kterého byly nasvíceny starověké památky světlometem.³³⁹

Návštěvě Adolfa Hitlera se věnovala především zpráva ze dne 9. května 1938. Vladimír Radimský ve zprávě popisuje, že Vatikán nebyl o Hitlerově příjezdu oficiálně informován. Očekával, že ho o tom informuje německý vyslanec Diego von Bergen, což se nestalo. Byl velmi znepokojen tím, že do této návštěvy nebyla zahrnuta oficiální návštěva u papeže Pia XI., a proto zakázal deníku *L'Osservatore Romano* o této návštěvě, jakkoliv referovat.³⁴⁰

V době Hitlerova příjezdu provedl Pius XI. ve svém letní sídle Castel Gandolfo veřejnou audienci, na které prohlásil, že „*se dějí velmi smutné věci v dáli i na blízku. A mezi tyto smutné počítá, že není pokládáno za nemístné a nečasové vztyčiti v Římě, a to v den sv. Kříže odznaky jiného kříže, který není křížem Kristovým.*“³⁴¹ Návštěva Adolfa Hitlera v Římě trvala až do 9. května 1938. Je nutné zdůraznit, že vztahy mezi Německem a fašistickou Itálií byly velice sporné. Itálie odporovala především agresivitě německé zahraniční politiky a v dubnu roku 1935 svolala mezinárodní konferenci do italského

³³⁶ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1938, Vladimír Radimský 30. 4. 1938.

³³⁷ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 245–246.

³³⁸ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*, s. 271.

³³⁹ Tamtéž, s. 272.

³⁴⁰ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1938, Vladimír Radimský 9. 5. 1938.

³⁴¹ Tamtéž.

města Stresi, kde kritizovala německé snahy na obsazení Rakouska. Ke sbližování docházelo v souvislosti s druhou italsko-etioopskou válkou, která přivedla Itálii k mezinárodní izolaci, ze které jí pomáhala spolupráce s Německem.³⁴² Nyní se dostáváme k závěru, který pojednává o nástupu papeže Pia XII. a o jeho přijetí v nacistickém Německu.

5.4 Úmrtí papeže Pia XI. a volba nového papeže Pia XII.

Dne 10. února 1939 zemřel ve věku 82 let po těžké nemoci papež Pius XI. Informovala o tom zpráva z československého vyslanectví ze dne 16. února 1939. Stalo se tak během oslav desátého výročí podepsání Lateránských smluv. Téhož dne byl v deset hodin dopoledne prohlášen svatopetrský trůn za prázdný. Dočasnou hlavou Vatikánu se po dobu sedisvakace stal jakožto kamerlengo Eugenio Pacelli, kterého ve funkci státního sekretáře prozatímně zastupoval Vincenzo Santoro.³⁴³ Krátce po deváté hodině ráno se do Vatikánu sjížděli diplomatictí zastupitelé cizích států, aby jejich jménem vyjádřili upřímnou soustrast, brzy poté začaly přípravy na nové konkláve.³⁴⁴

O průběhu konkláve referovala zpráva československého vyslanectví ze dne 3. března 1939. Konkláve se konalo ve dnech 1. až 3. března 1939 a zvítězil v něm Pacelli. Během volby oslavil své 63. narozeniny a jako důkaz úcty ke svému předchůdci přijal jméno Pius (XII.).³⁴⁵ Nové konkláve sledovalo Německo s velkou pozorností, neboť pro něj bylo důležité, zda bude nový papež pro jeho režim přijatelný.³⁴⁶ Krátce po svém zvolení přijal Pius XII. na audienci německého vyslance Diega von Bergena. Během audience papež vyjádřil německému vyslanci ochotu k novému porozumění ve vztahu k Německu, neboť na něj měl v srdci dobré vzpomínky z dob jeho působení v roli apoštolského nuncia.³⁴⁷

Německý vyslanec Diego von Bergen měl z volby papeže velikou radost, ale nebral situaci na lehkou váhu. Později zaslal papeži Piu XII. několik článků z německého tisku, které vítaly volbu papeže Pia XII. s velkým nadšením. Doufal také, že papež Pius XII. přesvědčí deník *L'Osservatore Romano* o tom, aby nevydával antinacistické články.³⁴⁸

³⁴² ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 174–176, 181.

³⁴³ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1939, Vladimír Radimský 16. 2. 1939.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ AMZV, Politické zprávy-Vatikán, 1939, Vladimír Radimský 3. 3. 1939.

³⁴⁶ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 250.

³⁴⁷ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*, s. 358.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 358.

Zvolení Eugenia Pacelliho jako nového papeže Pia XII. uvítal i Adolf Hitler, a to navzdory obavám, že bude odporovat nacistické antisemitské politice. Velkou radost měli i němečtí katolíci, kteří na něj měli hezké vzpomínky z dob, kdy sloužil jako apoštolský nuncius v Německu.³⁴⁹

Zároveň byla zpráva ze dne 3. března 1939 poslední zprávou, kterou československé vyslanectví u Svatého stolce do Prahy poslalo. V souvislosti s německou okupací Československa dne 15. března 1939 bylo rozhodnuto o jeho zrušení. Dlouholetý vyslanec ve Vatikánu, Vladimír Radimský, který měl již v dubnu 1939 odejít do výslužby, tak byl pověřen jeho likvidací, a ještě před březnovou okupací nechal pro jistotu spálit všechny tajné dokumenty.³⁵⁰

Za zprostředkování nově zvoleného státního sekretáře Luigiho Maglioneho se mezi dny 16. a 17. března 1939 konala audience u papeže Pia XII., která byla označena za audienci „na rozloučenou“. Na této audienci se ještě daly vyslovit jakékoliv československé námitky na zachování vyslanectví u Svatého stolce. Všechny námitky Pius XII. zdvořilým způsobem odmítnul, neboť dodal, že se skutečně jedná o audienci „na rozloučenou“. O celém průběhu likvidace československého vyslanectví vydal Radimský zprávu, která se stala jejím uceleným svědectvím.³⁵¹

³⁴⁹ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923–1945*, s. 191–192.

³⁵⁰ NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha, 2008, s. 241.

³⁵¹ Tamtéž, s. 242–244.

Závěr

Bakalářská práce měla za cíl popsat diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Německem po nástupu Adolfa Hitlera k moci prostřednictvím analýzy zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce a odborné literatury. Již od počátku třicátých let panovaly mezi Vatikánem a Národně socialistickou německou dělnickou stranou určité konflikty. Vatikán si byl vědom její extrémnosti a se značným znepokojením sledoval její vysoké volební preference. Nechtěl se však přímo vměšovat do německých záležitostí a posouzení situace přenechal na tamějších biskupech, kteří zakázali svým věřícím s touto stranou spolupracovat, i když mezi nimi měla velký počet sympatizantů.

Samotný Adolf Hitler byl zpočátku vůči katolické církvi vstřícnější a snažil se o zrušení zákazu spolupráce přímo ve Vatikánu, poněvadž i zde byli někteří představitelé této myšlenky nakloněni. Vatikán si přesto zachoval svou neutralitu a nadále s touto stranou odmítal spolupracovat. Byla zde však otázka sílícího komunismu v Německu, čehož se Vatikán obával. Jedinou osobností, která by ho dokázala zastavit, byl právě Adolf Hitler. Tím se v očích Vatikánu jevil jako odpůrce této myšlenky, a proto Vatikán uvítal i jeho jmenování říšským kancléřem. Hitlerovo skutečné záměry se daly těžko prohlédnout, a ten ve snaze dosáhnout neomezené moci zlikvidoval všechny překážky. Po jeho nástupu se v Německu začaly čím dál častěji objevovat útoky na katolické obyvatelstvo. A tak proto, aby si proti sobě nepoštval katolickou církev, mu přišla vhod myšlenka realizování říšského konkordátu.

Podepsáním tohoto konkordátu by omezil vliv politického katolicismu a strany Centrum. Vatikán zpočátku nechtěl na konkordát přistoupit, jelikož měl předtím uzavřené konkordáty s Bavorskem, Pruskem a Bádenskem, který mu plně dostačovaly. Navíc pro něj byl konkordát nevýhodný, neboť by tím omezil vliv své církve v Německu. Z těchto důvodů odmítal prvotní znění jeho textu. S čím dál znepokojivějšími zprávami o situaci německých katolíků však na něj nakonec přistoupil. Byla to již poslední možnost, jak situaci v Německu zachránit, díky čemuž musel souhlasit i s rozpuštěním strany Centrum. Vatikánu na německém katolickém obyvatelstvu hodně záleželo a kvůli rychlému podepsání konkordátu Vatikán upozadil i některé dohody s ostatními státy, čímž si vysloužil určitou kritiku. Nacisté konkordát nikdy zcela nedodržovali a půl roku po podepsání přijali sterilizační zákon, který byl v rozporu s křesťanskými zásadami, a proti čemuž Vatikán protestoval. Následně vypukly masivnější perzekuce katolického

obyvatelstva, a to navzdory tomu, že většina katolíků ve volbách podporovala Národně socialistickou německou dělnickou stranu. Tento konflikt mezi Vatikánem a Německem vyústil v ideologický spor, který se projevil převážně v otázce výchovy německé mládeže, neboť nacisté zakázali katolické mládežnické spolky a organizace a ve školách se stala povinná jejich základní ideologická díla, která Vatikán odsuzoval. Jakoukoliv formu svého protestu proti Německu podával Vatikán prostřednictvím svého tisku, příkladem byla i encyklika *Mit brennender Sorge*, která nabádala Německo k dodržování říšského konkordátu.

V důsledku německé agrese Vatikán angažovaně pozoroval jeho expanzivní politiku, kde se zaměřil především na Sárský plebiscit a na Rakouský anšlus v roce 1938. Na srdci mu leželo zejména Rakousko, se kterým vedl lepší diplomatické vztahy než s Německem, a Rakouský konkordát vznikající ve stejné době jako ten říšský pro něj byl výhodnější, jelikož byl rakouskou vládou dodržován. Poté, co došlo k zavraždění Engelberta Dollfusse, zde vznikla snaha zamezit většímu německému vlivu. Když došlo k anšlusu a perzekuci zdejšího katolického obyvatelstva, byl Vatikán znepokojen jednáním vídeňského arcibiskupa Theodora Innitzera, který osobně přísahal věrnost Adolfu Hitlerovi, což bylo pouze z důvodu záchrany rakouské katolické církve. Vatikánu se rovněž nelíbilo sbližování Německa s fašistickou Itálií, se kterou měl konfliktní vztahy. Papež Pius XI. byl sice zpočátku Hitlerovo návštěvou Říma spokojený. Předpokládal, že během ní dojde k audienci, při které se mohl osobně setkat s Adolfem Hitlerem a prodiskutovat s ním otázky ohledně situace katolického obyvatelstva v Německu a v Rakousku. K audienci bohužel nedošlo, jelikož nebyla Německem doporučena, což rozčílilo i Mussoliniho a vyvolalo to malý incident ve vztazích mezi Itálií a Německem.

Poslední kapitola této práce se zabývá volbou papeže Pia XII., kterou Německo uvítalo velkou radostí. Domnívalo se, že se tak vylepší vztahy mezi ním a Vatikánem, jelikož byl v Německu velice úspěšným apoštolským nunciem a mezi ním a Vatikánem vyjednal řádu dohod, jakou byly např. konkordáty s Bavorskem a Pruskem. Později se v roli státního sekretáře podílel i na vyjednání konkordátu s Bádenskem. Celkově je jeho osobnost velice zajímavá, neboť se jedná o papeže, který během druhé světové války zachránil životy několika tisícům židů.

Německo se zpočátku obávalo toho, že papež bude odporovat antisemitské politice, ale navzdory všem obavám si proti Národně socialistické německé dělnické straně zachoval velkou neutralitu, poněvadž byl jedním z prvních představitelů Vatikánu, který varoval před její extrémností. Jako státní sekretář ve velmi krátké době vyjednal říšský

konkordát, ale z důvodu jeho nedodržování ze strany Německa sklidil od dalších představitelů Vatikánu neoprávněnou kritiku.

Bakalářská práce vycházela převážně ze zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce, a na závěr je dobré věnovat odstavec zabývající se porovnáním vztahů Vatikánu a Československa. Vatikán po skončení první světové války udržoval s Německem přátelské vztahy, jelikož zde došlo k velkému rozvoji katolické církve. Vznikaly zde různé náboženské spolky a organizace, značně stoupl počet katolických věřících a politické sféře dominovala katolická strana Centrum. Oproti Německu byla situace katolických obyvatel v Československu o poznání horší. Katolická církev zde po vzniku republiky nedosáhla takového rozvoje jako v Německu, jelikož zde převažovalo utrakvistické náboženství a zpočátku byla církev vnímána jako přežitek Rakouska-Uherska.

I přesto zde však existovaly katolické náboženské spolky a organizace, vznikla zde i Německá-křesťansko demokratická strana, která však nedosáhla takových výsledků jako německé Centrum. Vztahy Vatikánu a Československa doprovázely různé spory, kterým byl i spor o svátek mistra Jana Husa, který vyústil v *Marmaggiho aféru*. Kvůli těmto sporům byl uzavřen *Modus vivendi*, který zaručoval Vatikánu a československé vládě určitá ujednání mezi státem a církví. Navíc se zde projevíly i národnostní spory, v jejichž důsledku bylo zřízeno československé vyslanectví u Svatého stolce.

K patřičným změnám došlo i ve vztazích Německa a Československa. Zpočátku byly tyto vztahy přátelské, ale začaly se mezi nimi projevovat určité spory, kterým byla československá finanční výpomoc Rakousku a situace německé menšiny. Tyto spory se ještě více zhoršily po Hitlerovo nástupu k moci. Ten Československo z duše nenáviděl a využil tyto spory ke svému záměru zničení Československa, což se mu bohužel podepsáním Mnichovské dohody a následující okupací podařilo.

K napsání bakalářské práce bylo zapotřebí studium odborné literatury. Je škoda, že o tomto tématu existuje široké množství zdrojů, které však pochází především ze zahraničí a na českém trhu jsou velice omezené. Zároveň se zprávy z československého vyslanectví spolu s odbornou literaturou velice dobře doplňovaly a mohly by posloužit jako podklady pro sepsání samostatné literatury, neboť vztahy Vatikánu a Německa z pohledu zpráv československého vyslanectví u Svatého stolce stojí za podrobnější zdokumentování.

Seznam pramenů a literatury

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR:

Fond Politické zprávy – Vatikán, 1930-1939.

Fond Politické zprávy – Berlín, 1935.

Vydané prameny:

DONAT, Henricus. *Die deutschen Katholiken in der Tschechoslowakischen Republik: eine Sammlung von Beiträgen zur geistigen und religiösen Lage des Katholizismus und des Deutschtums*. Warnsdorf: Ambr. Opitz, 1934. 357 str.

GERMANN, Hanns Georg. *Fünf Jahre Reichskonkordat mit der römischen Kirche*. Berlin: Theodor Fritsch, 1939. 104 str.

Dobová periodika:

České slovo. Olomouc, 17. 5. 1935. roč. 18, č. 164.

Důstojnické listy. Praha, 23. 5. 1935. roč. 15, č. 21.

Literatura:

ARENDTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoyomenh, 2013. 680 str. ISBN 978-80-7298-483-1.

BESIER, Gerhard. *Kirche, politik und gesellschaft im 20. jahrhundert*. München: Oldenburg, 2000. 184 str. ISBN 3-486-56437-4.

BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno: Větrné mlýny, 2008. 380 str. ISBN 978-80-86907-60-4.

BLUNDELL, Nigel. *Hitler & Stalin: život v obrazech*, Praha: Columbus, 2006. 196 str. ISBN 80-7249-224-1.

BRÜGEL, Johan Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*, Praha: Academia, 2006. 846 str. ISBN 80-200-1440-3.

BRÜNING, Heinrich. *Memorien 1918-1934*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1970. 721 str.

BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*. Plzeň: Mustang, 1995. 1032 str. ISBN 80-85831-51-1.

- CÍLEK, Roman. *Jak se krade moc: Osudové chvíle Německa (1933-1934)*. Praha: Toga, 2021. 328 str. ISBN 978-80-7476-205-5.
- COPPA, Frank J. *The Life and Pontificate of Pope Pius XII.: between history and controversy*. Washington: The Catholic University of America Press., 2013. 336 str. ISBN 9780813220161.
- CORNWELL, John. *Hitlerův papež: Tajný příběh Pia XII*. Praha: BB/art, 2008. 398 str. ISBN 978-80-7381-311-6.
- DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I: Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie*. Praha: Academia, 2012. str. 317. ISBN 978-80-200-2210-3.
- DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II: Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Praha: Academia, 2013. 802 str. ISBN 978-80-200-2285-1.
- DIETL, Werner. *Die Deutsche Christlichsoziale Volkspartei in der Ersten Tschechoslowakischen republik (1918-1929)*. München: Sudetendeutsches Archiv, 1991-1991. 375 str. ISBN 3-926303-18-2.
- DRÁBIK, Jakub – Jakub RÁKOSNÍK. *Od bouře k bouři: Československo, Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918-1939)*. Praha: Academia, 2022. 810 str. ISBN 978-80-200-2923-2.
- FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1995. 358 str. ISBN 80-7113-119-9.
- FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Praha: Grada, 2010. 304 str. ISBN 978-80-247-3104-9.
- GATZ, Erwin – Karl-Joseph HUMMEL. *Die katholische Kirche in Deutschland im 20. Jahrhundert*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2009. 227 str. ISBN 978-3-451-30129-2.
- GELMI, Josef. *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II*. Praha: Mladá fronta, 1994. 326 str. ISBN 80-204-0457-0.
- GODMAN, Peter. *Vatikán a Hitler: Tajné archivy SS*. Praha, 2008. Praha: Deus, 2008. 192 str. ISBN 978-80-87087-54-1.

- HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno: CDK, 2004. 760 str. ISBN 80-7325-034-9.
- HARNA, Josef. *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. 183 str. ISBN 80-7286-104-2.
- HELAN, František. *Československo a Svatý stolec na složité cestě k Modu vivendi*. *Střed*. Masarykův ústav a Archiv AV ČR. 2018, roč. 10, č. 1, s. 9-29. ISSN 1803-9243.
- HÜRTEN, Heinz. *Deutsche Katholiken 1918-1945*. Paderborn: Ferdinand Schöning, 1992. 700 str. ISBN 3-506-73966-2.
- JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Praha: Leda, 2014. 848 str. ISBN 978-80-7335-335-3.
- KALVODA, Josef. *Role Československa v sovětské strategii*. Kladno: Dílo, 1999. 428 str. ISBN 80-902530 1-6.
- KAROLA, Petr. *100 let vztahu státu s církvemi, 100 let křivd a svárů*. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. Univerzita Karlova v Praze, 2018, roč. 64, č. 3, s. 31-47. ISSN 0323-0619.
- KERTZER, David I. *Papež a Mussolini: Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*. Brno: JOTA, 2017. 535 str. ISBN 978-80-7565-102-0.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2019. 1110 str. ISBN 978-80-257-2848-2.
- KÜHNEL, Richard. *Der deutsche Faschismus in Quellen und Dokumenten*. Köln: Pahl-Rugenstein, 1977. 530 str. ISBN 3-7609-0305-3.
- LEWY, Guenter. *The Catholic Church and Nazi Germany*. New York: Da Capo Press, 2000. 416 str. ISBN 9780306809316.
- LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*. Praha: Prostor, 2018. 486 str. ISBN 978-80-7260-398-5.
- MARÉS, Antoine. *Edvard Beneš od slávy k propasti: Drama mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha: Argo, 2016. 372 str. ISBN 978-80-257-1895-7.
- MASTNÝ Vojtěch. *Vzpomínky diplomata: Ze vzpomínek a dokumentů československého vyslance*. Praha: Karolinum, 1997. 271 str. ISBN 80-7184-410-1.

- MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath. *Dějiny Německa*. Praha: NLN, 1995. 592 str. ISBN 80-7106-125-5.
- NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha: Academia, 2008. 636 str. ISBN 978-80-200-1638-6.
- NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha: Argo, 1999. 695 str. ISBN 80-7203-107-4.
- O'SHEA, Paul. *Across Too Heavy: Pope Pius XII and the Jews of Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. 273 str. ISBN 9780230342408.
- OLIVOVÁ, Věra. *Československo a Německo 1918-1929*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2010. 264 str. ISBN 978-80-86107-45-5.
- PÄSCHEL, Dietmar. *Vatikan und Shoa: Die Haltung des Heiligen Stuhls zu den Juden von der Zeit des Nationalsozialismus bis zum Heiligen Jahr 2000*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007. 150 str. ISBN 978-3-631-56828-6.
- PEHR, Michal; ŠEBEK, Jaroslav. *Československo a Svatý stolec: Od nepřátelství ke spolupráci (1918-1928)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2012. 230 str. ISBN 978-80-86495-73-6.
- POLLARD, John, *The Papacy in the Age of Totalitarianism, 1914-1958*. New York: Oxford University Press, 2014. 544 str. ISBN 978-0-19-920856-2.
- RICHTER, Karel. *Bez démonů minulosti: Česko – německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha: Rodiče, 2003. 344 str. ISBN 80-86695-39-5.
- RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin sv. 1*. Třebíč: Akcent, 1999. 274 str. ISBN 80-7268-054-4.
- SCHAMBECK, Herbert. *Pius XII. zum Gedächtnis*. Berlin: Duncker & Humbolt, 1977. 768 str. ISBN 3-428-04050-3.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: CDK, 2006. 334 str. ISBN 80-7325-085-3.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Od konfliktu ke smíření: Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. 175 str. ISBN 978-80-7195-687-7.

ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*. Řitka: Čas, 2015. 238 str. ISBN 978-80-7475-083-0.

ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*. Praha: Stanislav Juhaňák-Triton, 2018. 208 str. ISBN 978-80-7553-523-8.

ŠMÍD, Marek. *Vatikán a německý nacismus 1923-1945*. Praha: Stanislav Juhaňák-TRITON, 2019. 332 str. ISBN 978-80-7553-668-6.

ULLRICH, Volker. *Adolf Hitler: Biographie. Band. 1, Die Jahre des Aufstiegs*. Frankfurt am Main: Fischer, 2013. 1083 str. ISBN 9783100860057.

WOLF, Hubert. *Papst & Teufel: Die archive des Vatikan und das Dritte Reich*. München: Beck, 2008. 360 str. ISBN 9783406577420.

Elektronické zdroje:

Deutsche Zentrumspartei. *Unsere Geschichte – ZENTRUM* [2022-05-20].

<<https://zentrumspartei.de/unsere-geschichte/>>.

KUPR, Tomáš. *Vývoj sudetoněmeckých politických hnutí v letech 1933-1938* (2017) [2022-10-12]. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. PhDr. Josef Straceny, CSc. <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/94366>>.

NOEL, Gerard. *Pius XII. The Hound of Hitler* (London/New York: Continuum, 2008). 231 str. eISBN 978-1-4411-3059-4 [2022-05-10].

<<https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/reader.action?docID=5309778>>.

Noe-landtag. *Celkový graf říšských voleb* [2022-12-06]. <<https://noe-landtag.gv.at/der-landtag/wahlen/1921-1932>>.

SOVADINA, Jiří. *Locarnské smlouvy (16.10.1925)* (c2012) [2022-12-06].

<<https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/locarnske-smlouvy-16-10-1925/>>.

STEHLÍKOVÁ, Michaela. *Vztahy Československa s Vatikánem v letech 1935-1938* (Brno, 2014) [2022-03-08]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.

<https://is.muni.cz/th/i9gc9/BP_Stehlikova.pdf>.